

חלוקת התורה לפרקים

המקור הזר והטמא - ההשתלשלות ההיסטורית עד ימינו
- חוסר הבנה בפשוטו של מקרא - החדרת רעיונות נוצריים
למקרא והתעלמות מפרשנות חז"ל והראשונים בחלוקה זו -
הצורך לתקן ולמחוק את איזכורם של פרקים מבתי ספרינו
ומבתי מדרשינו - שלש הצעות לתיקון המעוות באופן מיידי

קונטרס זה י"ל לרגל ולכבוד יום הזכרון העשרים
של אאמו"ר הרה"ח רבי יהודה לייב ז"ל ע"י בנו

הרב נתן דוד רבינוביץ

מוסדות אהבת התורה

ניו יארק

שנת "זשמו" דרך השם" לפ"ג

לזכרון עולם בהיכל השם

דודי מורי ורבי הרב אליעזר פישתוף זצ"ל

משרידי ילידי פרשבורג ותלמידי ה'דעת סופר'

ורבי יהושע בוקסבוים זצ"ל אב"ד גאלאנטא

הרביץ תורה לעדרים בנועם למעלה משבעים שנה, היה מסור

בכל ליבו ונפשו למשפחתו, ובמיוחד לאביו ואכן זכה לאריכות

הימים המובטחת בתורה

זכיתי לחיבה וקירבה יתירה ממנו כל חיי

מיוחד היה בנועם הליכותיו וקידש את ה' בהם, זכה להקים

דורות של תלמידי חכמים ובני תורה.

נפטר בש"ט ה' שבט תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הקונטרס נדפס לזכות שלמה זלמן בן רבקה לרפז"ש

כתובת המחבר והמו"ל:

נתן דוד רבינוביץ

1133 55th st.

Brooklyn N.Y. 11219

347-309-8485

תשע"ו © 2016

ISBN; 978-1-944-788-38-4

נ.ב. אשמה מאד לקבל איזה הערות והארות על הקונטרס הנוכחי להגדיל תורה ולהאדירה.

דפוס המעתיק

170 Ross St. Brooklyn NY 11211

718.782.1391

תוכן הענינים:

הסכמה..... ז

הקדמה..... ז

מבוא..... ט

(א) השתלשלות ההיסטורית..... ט

(ב) החלוקה לפרקים..... טז

(ג) גילוי ביאור מחודש ומוזר בדברי המלבי"ם ודעת

כמה אחרונים שהתחשבו בחלוקת הפרקים..... יט

(ד) המערערים על החלוקה לפרקים..... כב

(ה) דרישה להוציא כל איזוכר של חלוקת הפרקים

משערינו ושלוש הצעות להמעטת השימוש בה.... כז

בקורת חלוקת הפרקים..... כט

(א) בראשית..... כט

(ב) שמות..... לט

(ג) ויקרא..... מה

(ד) במדבר..... מז

(ה) דברים..... נ

צילומים מדפוסים הראשונים של תנ"ך..... נה

הסכמות מורי ורבי הגאון רבי שלמה ראזענבוים שליט"א מבאזעל

ב"ה, ב' דר"ח אדר א' תשע"ו לפ"ק, פה ק"ק באזעל שווייץ יצ"ו

לכבוד ידידי היקר, בר אוריין ובר אבהן הרה"ג ר' נתן דוד רבינוביץ שליט"א, קבלתי קונטרסך החשוב, שכ"ת הלך ומדפיס, בענין הקאפיטלעך הנדפסים בספרי התנ"ך שלנו, ושמתתי לראות שכ"ת חוזר לאיתנו להוציא לאור מאמרים וספרים ללמד תורה לרבים ולהועילים.

ישר חילה לאורייתא שמפרסם לתמימי בני ישראל, שהקפיטלעך האלו לא מבני ישראל הם, וכדי בזיון וקצף שנכנסו לתוך ספרינו הקדושים, וכתבת בקונטרסך שהרה"ג ר' יעקב קמינצקי זצ"ל כתב "ואי איישר כחי אבטלינהו". וכן ראיתי שהחפץ חיים בספרו אהבת חסד מציין הרבה פסוקים מהתורה ונזהר מלהזכיר מספר הקאפיטלעך. והדבר ידוע ליודעי דבר, וכבר בשנת תרס"ו הדפיס הרה"ג ר' פסח ב"ר חיים הכהן פינפער זצ"ל, מו"צ בק"ק ווילנא, בספרו מסורת התורה והנביאים, מאמר ארוך מאוד בענין גנות הקאפיטלעך וכתב שהם מלאכה ולא חכמה ומנגדים קבלתנו האמיתית. ובלונדון הדפיס ר' משה אליעזר פאזען נ"י חמשה חומשי תורה בלי הקאפיטלעך עם הסכמות גדולי ישראל. אבל דא עקא שהדבר לא נתפרסם לעיני כל ישראל, ורבים חושבים שכיון שנמצאו בכל ספרינו ודאי ממקור קדוש יצאו, וכמו שהערת בהקדמתך רבים מביינינו אינם יודעים שכמה ספרי נ"ך שנקרעו לשנים לא מבני ישראל נקרעו אלא מאויבינו, וזה בזיון לדברי נביאנו הנאמרים באמת. ולמשל שמעתי אומרים שמה שאומרים בשבת מגדול שהוא טעות ומתחלה היה כתוב בראשי תיבות כש"ב מגדול והכוונה לשמואל ב' ונתחלף בטעות לשבת. ואלו האומרים בחשיכה יתהלכו שהרי הדבר בא מהאבודרהם שקבל מרבותיו כמו שהובא בדרכי משה או"ח סי' קפ"ט, ובזמנו עדיין לא נתחללו דברי נביאינו על ידי אלו החלוקות ולא נמצאו אצל תמימי בני ישראל.

ולכן דבר טוב ורצוי עושה כ"ת בעמו, להודיע ולפרסם לעיני בני ישראל שמעשה הקאפיטלעך מעשה ידי האומות הוא, ואין לנו עם בני ישראל, שיש לנו מסורת אמיתית, חלק בהם, ואני מקפיד שלא לקרותם פרקים כדי שידעו התלמידים שממקום זר באו ואין לדמותם לפרקי המשנה וכדומה. ויש לקוות שבעזרת קונטרסך יתפרסם הדבר ויראו ישראל וידעו ויבינו, ואף שקשה לבטלם וכמו שכתב הרה"ג ר' יעקב קמינצקי זצ"ל, אולי על ידי הפרסום נזכה להסיר הנגע מלפנינו ולטהר ספרינו והזכות תהיה תלויה בר.

ואסיים בברכת משכנס אדר מרבין בשמחה, ותזכה להדפיס עוד חבורים כרצונך

בידידות

שלמה יעקב מאיר ראזענבוים

הקדמה

ברוך שחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. אודה ה' בכל לבבי על חסדו הגדול עמדי שברך אותי במנוחת הנפש הדרושה והידע לחבר חיבור מקורי ותורני זה לאחר הפסקה של שלש שנים.

יהי רצון שיתקבלו מילותי בבית המדרש בחיבה על ידי תלמידי החכמים, אמן כן יהי רצון.

זה זמן ועידן שאני מצטער בצערה של תורה בזה שמשתמשים בתג"ך כולו בחלוקת פרקים שסודרו ע"י נוצרים לחרפתינו ואכמ"ל. מאחר וסידור פרקים אלו חדרו לבתי המדרש ע"י ציונים בחומשים ובגמרות וכו' אין כמעט מנוס מלהשתמש בהם. ואמנם התכוונתי להוציא קונטרס על נושא זה ולא איסתייעא מילתא עד עתה. והנה לאחרונה הוציא לאור ידידי החשוב הרב פוזנא מלונדון חמשה חומשי תורה בלי איזכור כל שהוא של הפרקים, כולל הציונים המופיעים ברש"י ושפתי חכמים. אמרתי לעצמי אות היא לפרסם הנושא, ולהציע תחליף לחומשים שלנו והוא החומשים בהוצאת הרב פוזנא.

שמחה מיוחדת לי שהספקתי להוציא קונטרס קטן זה ביום הזכרון העשרים של אאמו"ר ז"ל ולהפיצו ביום השלשים לפטירת דודי מו"ר הרב אליעזר פישוהף ז"ל. ויהיה רצון שהלימוד בקונטרס זה ושלוש הצעות לתיקונים המופיעות בו יעמדו לזכותם ולעילוי נשמתם.

ברצוני להודות בשער בת רבים למו"ר הגאון רבי בנימין צוקר שליט"א מ"מנין מיר" בויליאמסבורג, שזה שלש שנים אני משתתף בשיעורו כל שבת בבוקר ברמב"ן עה"ת, ומקרבני קירוב אמיץ ונדיב.

כמו כן ברצוני להודות לאחי ורעי, בעלי מעלה ואנשי קומה, מה"באיאנער קלויז" השוכן בקומה עליונה של אותו בנין של "מנין מיר". בקלויז שלהם אני לומד ברוב לילות השבוע, ושם כתבתי, בס"ד, קונטרס זה, באוירה חמימה ונעימה וקבלת פנים יפה. ואכן, יפה להם לשכון בדיוטא עליונה! זכר אותם אלקי לטובה.

חן חן לידידי הטוב, הרב מנחם יהודה שפיצר שליט"א שעבר על כל הקונטרס הזה והגיה כפי ידו הרחבה בכדי שאוכל להוציא עבודה שלימה ויפה.

כמו כן ברצוני להודות לידיד נפשי, האהוב עלי כאח, שנפשי קשורה בנפשו, הרב משה צבי פרידמאן שליט"א, מביתר ארץ ישראל, שתמיד משתדל עבורי ולטובתי. תהי משכורתו שלמה מן השמים.

ואחרונה חביבה, אמי מורתי שתחי', שגדלה אותי יחד עם אבי ז"ל על אדני התורה, ישלח ה' לה אריכות ימים, נחת ובריאות טובה.

ואסיים במה שפתחתי, שבשם שזכיתי לחבר קונטרס קטן זה, כן אזכה ללמוד, ללמד, להגות בתורה כל ימי חיי מתוך הרחבת הדעת, ולחבר עוד ספרים לזכות את הרבים. ויה"ר שיתאמרו מילי בני מידרשא, ותהיה תועלת גדולה בהם להחזיר עטרת תורתנו הטהורה והקדושה ליושנה.

ג' אדר א', תשע"ו

נתן דוד רבינוביץ

נו"נ למרן ה'יהודי הקדוש' וה'שמח משה'

ה'דברי חיים' ה'בני יששכר'

ה'שם שלמה' ה'דברי בינה'

'רבי משה יודא לייב מסאסוב' זצוקללה"ה

מבוא

השתלשלות ההיסטורית:

המסורת הנוצרית מייחסת את חלוקת הטקסט לפרקים לבישוף מקנטבורי⁽¹⁾ האנגלי סטפן לאנגטון (1165-1228), אולם אין ודאות בכך. והוא זה שחילק את התרגום הרומי של התנ"ך לספרים⁽²⁾ ולפרקים. על יסוד חלוקה זו חבר הכומר פרא ארלוטי את הקונקרדנציה לתנ"ך בלשון רומי בשנת 1290. כוונת הכנסייה היתה להוכיח ע"י פסוקי התנ"ך אמיתותה של הדת הנוצרית. וכדי שידעו הכומרים למצוא בנקל את הפסוק הדרוש לדרשותיהם, חילקו את התרגום הרומי של התנ"ך לספרים ולפרקים.

והגם שהחוקרים, פה אחת, הסכימו שהחלוקה נעשתה במאה השתים עשרה, יש אחד מהראשונים שאינו מסכים עם מסקנא זו. ראה אברבנאל בהקדמתו לספר יהושע בא"ד על חלוקת נביאים הראשונים לפרשיות [=פרקים] וז"ל:

"גם לא יהיו קטנות וקצרות כמו שעשאו החכם גירונימו אשר העתיק ספרי הקודם לנוצרים, שעשה בספר יהושע כ"ד פרשיות, ובספר שופטים כ"א פרשיות ובספר שמואל ל"ה עכ"ל.⁽³⁾

(1) ולא מקיימברידג' כמו שמופיע אצל פינפער עמ' 46. מובא להלן בח"ב של המבוא, יש שמייחסים החלוקה לקארדינאל הספרדי הוגו די סאנטא קארי.

(2) ראה להלן, במבוא, שהם הוסיפו ששה ספרים לעשרים וארבע שיש לנו לפי המסורת.

(3) בהוצאה חדשה של החומש שלו, בשנת תשע"ב, קבל הרב משה אליעזר פוזען שליט"א הסכמה ממרן, גדול הדור הקדום, ה"ה הגאון רבי שמואל הלוי וואזנער זצ"ל. והוא כותב בתו"ד: "וכידוע שהראשונים לא הכירו חלוקת הקאפיטולן". מהו הראי' מזה? הרי אז לא היתה עדיין חלוקת הקאפיטולן. הרי רק באמצע מאה מ"ג חידשו החלוקה. וגם הערתו של הגר"ש זצ"ל: "ומה שנשתמשו בזה לפעמים רבותינו הגאונים אין בזה הוכחה". הלואי והיינו יודעים לאיזה "גאונים" התכוון וחבל על דאבדין.

ככל הנראה, הראשון שהכניס את מיספור הפרקים הנוצרי לתוך ספרי המקרא היה רבי שלמה בן ישמעאל (בערך בשנת 1330). הוא מיקם את המיספור בשולי התנ"ך העברי (שהיה עדיין רק בכתב-יד), כדי להקל לעקוב אחרי הפסקאות המפורטות בפולמוסים בין יהודים לנוצרים, וכך הוא אומר:⁽⁴⁾

"אלו הן פרקי הגוים, הנקרא 'קפיטולש', של ארבעה ועשרים ספרים ושמות כל ספר וספר בלשונם, והעתקתם מהספר שלהם, שיוכל אדם להשיב להם תשובה מהרה על שאלותם שהם שואלים לנו בכל יום על ענין אמונתנו ותורתנו הקדושה ומביאים ראיות מפסוקי התורה, הן מנביאים או מספרים אחרים ואומרים לנו: 'ראה וקרא בפסוק פלוני שהוא בספר פלוני, בכך וכך קפיטולש מהספרים, ואין אנו יודעים מהו הקפיטולש ולהשיב להם מהרה תשובה, לכן העתקתם פה, 'ספר בראשית' נקרא בלשונם גינישי (=גנסיס), פרק ראשון: 'בראשית ברא אלקים, שני: 'ויכול השמים' וגו'".

בשנת קצ"ח⁽⁵⁾ חיבר רבי יצחק נתן בר' קלונימוס מארליש פרובנציא את הקונקורדנציה העברית בשם "מאיר נתיב", שהוא עיבוד הקונקורדנציה הרומית. כהקדמתו לספרו כתב רבי יצחק נתן:

"יום יום הייתי יוצא ובא בין חכמי הנוצרים, ועם היותי בורח מהוכוח בדת ובעניני אמונתנו, הכוני פצעוני בשוט לשון הלציות דרכיהם ומקומותיהם... הם הרהיבוני להשיב עליהם. ומצאתי בספריהם ספר אחד יקראו בלשונם 'קונקורדנציאש' מהביבליא, ודרכו דרך השרשים הרחבים, ומקבץ כל פסוקי המכתב הקדוש כלו כלוח אחד, איש לא נעדר. ויהי לי לצור מעוז, ולחומה בצורה דוחה כל אבן משלך אליה. ועם הספר ההוא לא היתה טענה אשר שגבה ממני לנטוש ולנתון, ולכן חמדתיו, אהבתיו, אחזתיו עד שהבאתיו אל חדר בית מדרשי, וגמרתיו אומר להעתיקו כי אז שיערתי להיות רב ממני הדרך להמציא כמוהו, בלשוננו.. ולמען לא אצא מדרכו ויקל למצוא כל פסוק נדרשהו בשתי

(4) ראה פינפער, עמ' 46, שהוא כנראה הראשון שמביא את כ"י זה.

(5) ולא שנת רפ"ד כמו שמופיע אצל אבערלענדער הנ"ל. המקור לשנה זו היא דברי רר"ה להלן במבואנו.

הלשונות, רשמתי כל כ"ד למספר פרשיות הנוצרים למען לא ניגע למצוא מה שנרצהו מהם".⁽⁶⁾

כאשר בשנת רפ"ו הוציא המדפיס דניאל בומבירגו את התנ"ך (מקראות גדולות, ויניציאה) העסיק הוא כמגיה בבית דפוסו את החכם יעקב בן חיים מתוניסיה.⁽⁷⁾ בהקדמתו למקראות גדולות זו מתנצל הוא גם על כך שהשתמש בחלוקת הפרקים שהונהגה על ידי רבי יצחק בן נתן בקונקורדנציה, וכך הוא כותב:

"ובהגהת הפסוקים לא היה אפשר שהייתי יכול להגיה, אלא אם כן, שהייתי יודע כל הכ"ד על פה, וזה נעלם ממני. ואילולי ספר אחד הנקרא שמו

(6) העתיק את החלוקה לפרקים והשתמש בה כבר בשנת רפ"ג המדקדק הגדול רבי אברהם די באלמוס בספרו 'מקנה אכרם' (ולא 'אברהם' כמו שמופיע אצל אבערלענדער, אגב, ספר זה י"ל לפני שי"ל הספר 'מאיר נתיב').

(7) אין למנוע להביע את ההכרה לטובה ליעקב בן חיים אשר הציל את המסורה, הגדולה והקטנה, מאיבוד עולמי. וה'הקדמה' שלו היא עבודה קלאסית ששום בעל מקרא לא יכול לזוז ממנה. אין לנו הרבה פרטים על חייו ואפילו את שמו האמיתי לא ידוע לנו. (בתנ"ך, שנת רפ"ו, לפני הקדמתו הנ"ל כתוב: "יעקב בן חיים בן יצחק ך' אדוניהו", ובסוף התנ"ך בשירו של ידידו, אליהו הבחור, הוא מכונה פשוט: "יעקב ך' אדוניהו"). כנראה שהוא הוגלה מספרד כשהיה בן כ"ב והגיע לתוניס. שם למד מרביתו הגדולים שגם הוגלו לשם מספרד: רבי אברהם זכותו, בעל "ספר היוחסין", ורבי משה בן יצחק אלשקר, המקובל המפורסם. בשנת רע"ז הוגלה עוד פעם והסתובב באיטליא יותר מדי שנים עד שהצטרף לצוות של דניאל בומבירגו בשנת רע"ז. הוא היה ה"חכם" מאחורי התנ"ך הקלאסי של רפ"ו וגם היה מהמגיהים של התלמוד בבלי והירושלמי וגם הדפוס הראשון של ה"מאיר נתיב" הנ"ל, כולם הוצאת דניאל בומבירגו. הוא גם כתב הקדמה מאד חשובה ל"משנה תורה" שהוציא בומבירגו בשנת רפ"ה. אין ספק אצל החוקרים שבערך בשנת ר"צ הוא השתמד. דבר פלאי אנו רואים אצל ידידו הנאמן אליהו הבחור שכאותה נשימה משבח את עבודתו על המסורה המופיע בתנ"ך, רפ"ו, וגם מקלל אותו: "אכן המסורת מהארבע ועשרים הנדפסות הנה, לא ראיתי כזה בכל ספרי הקדמונים, מסודרים ומתוקנים, ביופי ובהידור, סדרם אחד מהנכונים, היה שמו לפנים בישראל נקרא "יעקב", תהי נשמתו צרורה בצרור נקוב". וכבר החליט הרב שד"ל שכוונת הנ"ל היא שיעקב בן חיים השתמד וכמו שאומר: "ששאלת אם אאמין שכוונתו לומר שר' יעקב בן חיים ך' אדוניהו המיר דתו... ודאי כן הוא" עכ"ל. ובגלל שהוא השתמד, בדפוסים מאוחרים אחרי שנת ש' לא מופיע שמו מעל ה'הקדמה' שלו וכתוב רק "הקדמת המעתיק", כ"ה בתנ"ך, דפוס אמ"ד, ת"כ, וכדפוס ווילנא.

קונקורדנטיא, חיברו חכם אחד, קרוב לזמננו זה בכמו מ' שנה,⁽⁸⁾ שמו רבי יצחק נתן זצ"ל, שכבר נדפס פה ויניציא בבית דפוסנו,⁽⁹⁾ לא היה באפשרו שהייתי יכול להגיה והוא כלי יקר מקיף... כל שם ופועל.. ובצינו אותם הצינוים בחלוקת כל פרשה ופרשה וכל נביא ונביא לכך וכך פרשיות ובכל תיבה רושם: זאת תמצא: מסימן פלוני בפסוק ד' או כ' או ל', שמסיבת זה תיכף בנקלה ימצא המבוקש. ובנביאים, בהיות שהם גדולים, וכל נביא יש בו בכמותו בכמו כ"ה פעם שיש בכל פרשה ופרשה, אם הייתי כותב: נמסר בנביא פלוני לבד, היה יוצא שכרו בהפסדו, שלא היה באפשרות למצוא, כי אם בקושי גדול והיה המעיין קץ בו והיה מניחו מלבקשו, לכן הוצרכתי להשתמש בחלוקת הפרשיות שהביא בספרו רבי יצחק נתן בספר הקונקורדנטיא... למען ירוץ קורא בו. ואילו הייתי מוצא חלוקת הפרשיות, שחילקו בעלי המסורה בכל המקרא, הייתי יותר חפץ להשתמש ממנה מזולתה. ואח"כ הגיעה לידי, לאחר שכבר כמעט השלמתי, אמרתי להדפיסה גם היא לכל תשתכח ותאבד מישראל".

בחומש המפורסם שלו 'עין הסופר' (רעדעלהיים, תקע"ח), סיכם רו"ה את השתלשלותה של חלוקת הפרקים, ואיך שחדרה חלוקה זו לבית ישראל גם בספרי התנ"ך עצמם, ע"י דניאל בומברגי ועקב בן חיים הנ"ל. ומעניין שמדפיסי התנ"ך ומגיהיו, מאז דפוס בומברגי לא ציינו כלל שהם הולכים בעקבותיו והם השתמשו בחלוקה זו כדבר המובן מאיליו. וז"ל רו"ה בא"ד:

"או"ה: רבים וכן שלמים נתקשו בביאור הסימנים האלה, [=הסימנים שניתנו בסוף כל סו"ס לסכום הפרשיות, הסדרים והפרקים, נדר]. לכן ראיתי כי טוב להודיע אל המעיין, מה זה ועל מה זה. כבר כתב המדקדק ר' אליה הלוי בהקדמת ספרו 'הבחור' כי חלוקת הקאפיטולי הנמצאת היום במקראות הדפוס, והנרצה כאן במילת 'פרקיו', איננה מקובלת אצלנו מבעלי המסורה, אבל היא מהמצאת המעתיק הראשון אשר העתיק תנ"ך מלשון עברי אל לשון רומי, וראה מן הצורך לחלק הספרים לפסקא פסקא. וחלקם לפי סברתו, וקראם בשם 'קאפיטולא'. וכאשר בא החכם ר' יצחק

(8) אין מספר זה מדויק, שהרי משנת קצ"ח עד שנת רפ"ו קרוב הוא לצ"ח שנה, והחוקרים למיניהם לא עצמו על טעות חשבון פשוטה זו.

(9) וזה נכון מאד שהרי שנתיים קודם, בשנת רפ"ד, נדפס ספר 'מאיר נתיב' ע"י דניאל בומברג.

נתן בשנת קצ"ח לאלף הששי לחבר ספרו הנכבד 'מאיר נתיב' הנקרא בלע"ז 'קאנקארדאנץ', הוכרח להשתמש בחלוקת הקאפיטולי אשר כבר נתפשטה בימיו. גם לא מצא חלוקה אחרת טובה הימנה לפי שחלוקת בעלי המסורה [=כוונתו לסדרים, נדר] נתעלמה ממנו. וכאשר נתגלתה מלאכת הדפוס והתחילו לדפוס ספרי קודש, אחזו גם הם בחלוקה הנזכרת המפורסמת. והתנצל בזה המגיה החכם רבי יעקב בן חיים בהקדמתו למקראות גדולות דפוס ראשון של ויניציא משנת רפ"ו, באמרו ז"ל: "ואילולי ספר אחד הנקרא שמו קונקורדנטיא, חיברו חכם אחד, קרוב לזמננו זה בכמו מ' שנה, שמו רבי יצחק נתן זצ"ל, שכבר נדפס פה ויניציא בבית דפוסנו,⁽¹⁰⁾ לא היה באפשר שהייתי יכול להגיה והוא כלי יקר וכו' והוצרכתי להשתמש בחלוקת הפרשיות שהביא בספרו רבי יצחק נתן זצ"ל. ואילו הייתי מוצא חלוקת הפרשיות, שחילקו בעלי המסורה בכל המקרא... ואח"כ הגיעה לידי (חלוקת בעלי המסורה), לאחר שכבר כמעט השלמתי, אמרתי להדפיסה גם היא... גם שילם אשר נדר, לרשום שם "אלין סדרי התורה על פי המסורה"... וזהו הנרצה כאן באומר: "וסדריו מ"ג" וכן ביתר הספרים. לכן מה שאומר כאן "פרקיו נ" שהרצון בו על מספר הקאפיטולי אינו בשום דפוס קדמון, גם לא במקראות כתב יד, כי החלוקה הזאת בלתי מקובלת אצלנו ולא יפה עשו המדפיסים האחרונים להדפיס חולין בקודש".

הרב מאיר איש שלום מקדיש לענין זה במאמרו הגדול (ראה להלן במבואנו) רק שורות מספר ובהבלעה ממש. אבל הוא מסכם כל הנ"ל:

"ומוכרח אני להעיר כאן שהחלוקה שנתפשטה בספרים והוקבעה בישראל שהיא חלוקת הקאפיטולי שמרמזין עליה בספרים, אם במלת קפיטולי או במלת סימן או במלה פרק, מוצאה מאיש אשר לא מבני ישראל היה, אלא עשאה המעתיק אל לשון רומי לנוצרים, והראשון שנשתמש בחלוקה זו היה רבי יצחק בר נתן בחבורו הקונקורדנציא "מאיר נתיב". ובא אחריו ר' יעקב בן חיים והשתמש בה בהוצאת המקראות הגדולות בדפוס בומברגו כאשר התנצל על זה בהקדמתו למסורה הגדולה. וכאשר העיר על זה ר' וואלף היידנהיים בחומש 'עין הסופר'. והנה קיימו וקבלו היהודים חלוקה זו בכל ספריהם, ובאמת זמורת זו היא, ובהרבה מקומות מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים, והיא מפסקת אפילו במקום שאמרו

(10) ראה בהערה למעלה.

בפירוש שלא להפסיק, וגורמת בלבול פירוש הענינים – והיא נתעה בשוא ומתעה את הקורא".⁽¹¹⁾

והנה דברי ר"ה אינם מדויקים, שהרי המקראות גדולות של שנת רפ"ו לא היה דפוס ראשון של הוצאה זו, שהרי בשנת רע"ח,⁽¹²⁾ ואולי גם בשנת רע"ז, כבר הוציא דניאל בומבירגי 'חמשה חומשי תורה' עם הפטרות וחמש מגילות ופירושים. ומלבד אלו הוציא בומבירג לפני שנת רפ"ו עוד שש הוצאות של תנ"ך,⁽¹³⁾ ובכולם צויין מספר הפרק בשוליים בצד כל חלוקה וחלוקה בגוף הטקסט. וא"כ ציון מספר הפרקים בצד גוף הטקסט לא התחילה עם יעקב בן חיים, ולא כמו שהבינו רוב החוקרים

(11) יש לציין שגם המדקדק הגדול רבי אליהו בחור (לויטה), שגדולי אחרונים השתמשו בספריו, כמו החתם סופר והפמ"ג, דבר על צורכו להשתמש בפרקים, אבל לא מרצונו הטוב. בספרו "הבחור" [רומא, רע"ט] כתב: "אחר כל פסוק ופסוק ארשום שם הספר אשר הפסוק ההוא בא בו, ולא זו בלבד אעשה לך, כי אף מספר הפרק אשר יבוא בו הפסוק ההוא ארשום על סדר הפסוקים. כי ראיתי בהם צורך ותועלת גדולה למעיין בכל ספר אשר ימצא שם ראית פסוק, כי לפעמים אף אם ידע האדם באיזה ספר מכ"ד ספרים בא הפסוק ההוא. הנה יום או ימים יעמוד הלאה למצוא פתח שער מקומו איו". והוא חוזר על דבריו אלה גם בספרו "מסורת המסורת" [ויניציא, רצ"ח] ב"אזהרה למעיין" בספרו: "זאת לדעת לכל המעיין בספרי זה, כי כאשר הסכים ראש המדפיסים השר דניאל במבירגו הנוצרי להדפיס הכ"ד בדפוס גדול וקטן, הדפיסם עם הסימנים הנקראים כלשונם 'קאפיטולש' על סדר ספרי הנוצרים. וכחיות שתועלת גדולה יש בדבר, כאשר כבד הארכיבישוף בהקדמת ספר 'הבחור'. הוצרכתי ללכת בדרך זה גם אני".

(12) ראוי לציין את ההעזה של בומבירגי שכינה את הוצאתו זו של שנת רע"ח: "ארבעה ועשרים", כשהוא זה, שהוסיף עוד ארבעה ספרים בתנכיים היהודיים. מעניין שגם המדפיסים הגוים, יושטיניאן-אדלינקיוד הוציאו "ארבעה ועשרים" בוויניציא בשנת ש"ז עם כ"ח ספרים, ועוד פעם ע"י די גארה, שם, בשנת שכ"ח. ותמוה הוא הדבר. גם הרב משה אליעזר פוזן התבלבל במקצת ובמכואו הוא מדבר על "חמש הראשון, מקראות גדולות" שיעקב בן חיים היה מראשי העורכים, "דהיינו בשנת זר"ע", אין הדבר כן אלא המדובר הוא על דפוס השני משנת רפ"ו.

13. 1. חמשה חומשי תורה, בלי תרגום ובלי פירושים, שנת רע"ז. 2. חמשה חומשי תורה, בלי תרגום ובלי פירושים, שנת רע"ח. 3. חמשה חומשי תורה, שנת ר"ף. 4. כנ"ל. 5. תנ"ך שנת רפ"א. 6. תנ"ך, רפ"ה.

בנושא.⁽¹⁴⁾ יעקב בן חיים רק התכוון לומר שלשם עבודת הגהה שלו של הפסוקים, וגם בכדי להכין את המסורה הגדולה וקטנה, הוצרך להשתמש בחלוקת הפרשיות של בעל "מאיר נתיב". הוא מוסיף שם בהקדמתו בא"ד:

"ולזה מאחר שהשתמשנו בחלוקת וסימני מספר הקנקורדנסיא אמרתי לכתוב אחר הקדמתי זאת כל החלוקות והסימנים הללו, שאם בהדפסה נשמט איזה סימן בשגגה כבר יוכל לתקן מאחר שהם נדפסים אחר הקדמתי זאת. וב"כ"ד" זה בכל חלוקה וחלוקה הדפסנו הסימן ששייך למען ירוץ קורא בו למצוא מבוקשו; כשאומר ה'מסורת', נמסר [נמצא?] בסימן פלוני".

ואמנם הוא קיים הבטחתו אבל באופן נועז מאד! בראש העמוד, מיד אחרי הקדמתו, כתוב: "וזה לך מספר ה'פרשיות' שעליהם נרשמו הסימנים". איך העיז לקרוא לסימנים של הנוצרים "פרשיות"? הרי שם זה שייך אך ורק לפרשיות פתוחות וסתומות שלנו? אתמהא! ובסוף רשימתו זו העיז עוד פעם: "סליק מספר הפרשיות שעליהם נרשמו הפסוקים איש איש על דגלו". ורשימת ה'פרשיות' המקובלת לפי מסורתנו לא הדפיס! ולא זו בלבד! שמתי לב שבהוצאה שלו, בסוף פר' ויחי, למשל, הזכיר יעקב בן חיים סכום הפסוקים, ה'פרשיות' [בראשית, נח] והסדרים, אבל לא סכום הפרשיות פתוחות וסתומות. ודבר הוא. והוא גם סותר את עצמו שהרי שם, בסוף פר' ויחי, למשל, כשמסכם את הסכומים השונים הוא כותב: "ופרשיותיו י"ב" וכוונתו ל"סידרות" שלנו וכאן הוא מכנה את ה"פרקים": "פרשיות"!

והנה המשיכו המדפיסים למיניהם, גם גוים גם יהודים, להציג בשוליים את מספר הפרקים ללא הצגת שורה חדשה בתוך הטקסט לצורך ציון הפרק, בניגוד להפסקות בהטקסט שאחזו בה לציון הפרשיות הפתוחות והסתומות. התנ"ך של פלנטין (שנת של"א, אנטוורפן), מן הסתם, היתה העריכה הראשונה ששברה את הטקסט העברי לציון הפרקים, וגם

(14) אבל הר"ש. רפאפורט כותב: "ובספרים עבריים החלה להתוודע ולהגלות רק מדפוס מקראות גדולות אצל דניאל בומבירגו ואילך. (כרם חמד, מחברת שישיית, פראג. תר"א, עמ' 126). הוא לא ציין רק דפוס רפ"ו.

הציגם במיספור עברי בגוף הטקסט.⁽¹⁵⁾ יוסף אטיאס שערך את התנ"ך בשנים 1659-1667,⁽¹⁶⁾ לא רק העתיק דוגמה זו אלא הלך צעד נוסף של איחוד מספרי הפרקים בסיכום המסורה בסוף החומש וטבע סימן לזיכרון לשם כך. הוא היה הראשון שהכניס סימני זיכרון של פרקים לחישוב המסורתי. לכן, בסוף ספר בראשית, לאחר נתינת המיספור של הפסוקים על-פי המסורה, הוא מעיר כי בספר זה 50 פרקים, ושסימנם הוא "ה' חנונו לך קיינו" (ישעי' ל"ג; ב), ואחר כך ממשיך בסיכום המסורתי. דבר דומה הוא עושה בספר שמות, כשהוא מעיר כי יש 40 פרקים, ושסימנם הוא "תורת אלהיו בלב" (תהילים ל"ז; ל"א); בסוף ספר ויקרא, הוא אומר כי יש כ"ז פרקים ושסימנם הוא "ואהיה עמך ואברכה" (בראשית כ"ו; ג) בסוף בפר במדבר הוא מונה ל"ו פרקים שסימנם "לו חכמה ישכילו זאת" (דברים ל"ב; כ"ט), ובסוף ספר דברים הוא מונה ל"ד פרקים שסימנם "אודה ה' בכל לבב" (תהילים קי"א; א). כל אלה הם המצאה מובהקת שלו שנתקבלה כחלק מהמסורה.⁽¹⁷⁾

החלוקה לפרקים:

קבלתי ממור"ר הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל,⁽¹⁸⁾ שחלוקת פרקי התנ"ך ע"י הנוצרים, לפעמים מבוססת על הבנה מוטעית של הפסוקים, שמקורה באי הבנת הנושא.⁽¹⁹⁾ פעמים נראית החלוקה מאד הגיונית,

(15) אבל מעניין שאפילו בשנת שנ"ה, יותר מכ' שנה אחרי דפוס פלנטיץ, אנחנו מוצאים בתנ"ך דפוס פפד"א ע"י מדפיס גוי שגם מיספור הפרקים וגם מיספור בפסוקים הם על הצד.

(16) ולא 1661 כמו שמופיע באינצקלופדיה ויקיפדיה.

(17) לפי"ז יוצא שסימנים לפרקים בסוף כל ספר וספר ניתנו כבר בשנות ת"כ-תכ"ז הרבה לפני החומשים שי"ל ע"י הרב שלמה נעטטער (ווינה, תרי"ט), ולא אבין איך שמואל ווינגארטען במאמרו המאלף לא עמד ע"ז.

(18) ראה אמת ליעקב, (ניו יארק, תשנ"ו), סוף פר' שמות ד"ה ויאמר ה' וכו'.

(19) דברים פרק ב' פסוק א', ועוד. וראה לדוגמא פרשת "שובה ישראל" שאנו נוהגים לקרוא אותה בשבת שובה, ענינה, שהיא תשובה, מתחילה עם הפסוק "שובה ישראל" (הושע י"ד, ב) אבל לפי חלוקתם מתחיל פרק זה עם הפסוק "תאשם שומרון", השייך, לפי

אבל אם מתעמקים בנושא נוכחים לדעת שהיא באה מתוך התעלמות מפירושם של חז"ל,⁽²⁰⁾ פעמים היא באה מתוך מגמה להחדיר לתנ"ך השקפות נוצריות למיניהם⁽²¹⁾ ולהמעיט ככל האפשר את השקפת התורה הנוגדת את שיטתם הפסולה (במיוחד בולטת ביותר השפעת ההשקפה הנוצרית בחלוקת הפרקים בספרי הנביאים המדברים על משיח אבל בקונטרס זה נתמקד רק בחמשה חומשי תורה). ונראה שבגלל שלש סיבות אלו, הגם שהפרקים הנוצריים תואמים, ברוב המקרים, לחלוקת התורה שעל פי המסורה, כלומר, הפרשיות, הסתומות או הפתוחות, במקרים רבים, אבל, הם סותרים את חלוקת נוסח המסורה. בקונטרס זה התמקדנו רק בחלוקת הפרקים בחמשה חומשי תורה. ועוד חזון למועד, ונתבונן גם בנביאים וכתובים.

(והגם שלא עסקנו בנ"ך בקונטרס זה, ראוי לציין כאן שלפי מסורתנו יש לנו כ"ד ספרים, ובכללם: ספר "שמואל" אחד, ספר "מלכים" אחד, וספר "דברי הימים" אחד. משלשת הספרים אלו עשו הנוצרים לששה ספרים דהיינו: שמואל א' ושמואל ב', מלכים א' ומלכים ב', דברי הימים א' ודברי הימים ב', ובמקום שבו על פי החלוקה הנוצרית מתחלקת הספר "שמואל" לשנים אין לפי המסורה אפילו שורה חדשה, ורק פרשה 'סתומה' מפרידה בין הכתובים! וכמו כן בספר "דברי הימים". ויתר על כן הוא ספר "מלכים" שבמקום שהחלוקה הנוצרית מחלקת אותו לשני ספרים, אין לפי המסורה שום הפסקת פרשה – לא פתוחה ולא סתומה. כמו"כ חלקו ספרי עזרא ונחמיה כשלפי חז"ל אינם רק ספר אחד (סנהדרין צג:).

בקונטרס זה באנו להעיר רק במקרים שלא השתמשו עם חלוקת פרשיות סתומות ופתוחות בחלוקת הפרקים שלהם. שהרי איפה ששמו את הפרקים במקום הפסק של פרשה סתומה או פתוחה אין לנו על מה להתווכח. ולכאורה, גם כששמו פרק חדש איפה שיש סדר חדש "החרשתי", כיון שה'סדרים' הם חלק ממסורתנו! אבל, למעשה יש רק

הענין, לפרק הקודם!

(20) ויקרא פרק ל' פסוק א', ועוד.

(21) בראשית פרק ב' פסוק א', ויקרא פרק כ"ו פסוק א', דברים פרק י"ג פסוק א', ועוד.

מקום אחד בכה"ת כזה והוא: בראשית פרק י"ט פסוק א', אבל לא השמטתי ביקורתי על חלוקתם שם גם אחרי שגיליתי שיש שם ספר חדש, משנה ראשונה לא זזה ממקומה. אבל הדבר מוזר שהרב החוקר הרב מא"ש בספרו "מאמר על חלוקת התורה" (ווינא, תרכ"ד) שהקדיש עבודתו להבדיל בין פרשה 'פתוחה' ל'סתומה' [ש'סתומה' היא רק הפסק בין ה'פרשיות', משא"כ 'פתוחה' היא הפסק בין 'ענינים'] התייחס לחלוקת הפרקים שלהם גם כשהם מתאימים לחלוקת הפרשיות, ולא אבין לאיזה צורך התחשב בחלוקתם במקרים אלה? עיסוקו בחלוקה הנוצרית נותנת חשיבות כל שהוא לעבודתם, ואיננו צריכים להתייחס אליה כלל! ואנחנו, כפי שיטתנו, הבאנו הערות רמא"ש במשך כל הקונטרס כשהסכים עם הבקרת שלנו בנוגע לחלוקת הפרקים, כשאין במקומם הנכון.

כל פרשה שנשנית, לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה. למיטב ידיעתנו, קונטרס זה הוא הניסיון הראשון לעבור ולעמוד על כל פרק ופרק בחמשה חומשי תורה, ולציין ולהסביר איפה ואיך חלוקת הפרקים אינו עולה בקנה אחד עם המסורה!²² הרבה מאמרים כבר נכתבו ע"י רבנים וחוקרים על הנושא: "חלוקת פרקים של הנוצריים" [לדוגמא: ראה, רבי מאיר איש שלום, "מאמר על חלוקת התורה", בית תלמוד, תרמ"ד, (עמ' 69); וכן נדפס בווינא, תרכ"ד, בית אהרן, כללים, כרך י"א, (עמ' כ"ה והלאה); הרב אברהם ברלינר "השפעת ספרי הדפוס על התרבות היהודית", כתבים נבחרים, ח"ב, (ירושלים, תש"ט, עמ' 134); הרב שמואל הכהן ווינגרטן, סיני (מ"ב, עמ' רפ"א – רצ"ג); הרב גדלי' אבערלענדער "בענין חלוקת התורה לפרקים", אור ישראל (י"ב), תמוז תשנ"ח ניו יארק (עמ' קמ"ד-קנב); משה אליעזר פוזן, חמשה חומשי תורה עפ"י המסורה, מבוא עמ' א- י"יח]. אבל על אף כל מאמרים אלו לא יצא עדיין לאור, ספר או מחקר, שיבדוק היטב כל פרק ופרק, לגופו של דבר, לגלות את ה'טעות' שבה לפי שלש הגישות שלנו הנ"ל. ובס"ד, תקוה אני שזאת תהיה תרומתי ע"י קונטרס זה, אכ"ר.

²² גם הרב פוזן, ראה להלן, עשה דבר דומה במבואו לחומש שהוציא בשנת תשע"ב, אבל רק זעיר שם זעיר, ולא ביסודית ובעומק, כמו שניסינו לעשות בקונטרס זה.

גילוי ביאור מחודש ומוזר בדברי המלבי"ם;
ודעת כמה אחרונים שהתחשבו והסתמכו על חלוקת הפרקים:

המלבי"ם בתחילת ספר דברים כותב דברים נפלאים מאד:

"החמשה פסוקים הראשונים הם הקדמה כוללת לכל ספר משנה תורה... כי הוא מחולק לשני חלקים, שמן פסוק (א:ו') "ה' אלוקינו דבר אלינו בחורב" עד פרשה י"ב שמתחיל "אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות" הם דברי מוסר ותוכחה. ומן פרשה י"ב והלאה עד פ' פ"ז הוא ספר המצוות... ותחילה הודיע ענין הי"א פרשיות הראשונות שהם דברי מוסר ותוכחה... שדבר משה תחילה מעצמו כפעם בפעם בזמנים ובמקומות שונים. וחושב י"א מקומות שהוכיחם שם... ס"ה י"א מקומות. ולפי"ז יל"פ שמ"ש "אחד עשר יום" נמשך על "אלה הדברים אשר דבר משה", "אחד עשר יום", שכל תוכחה היתה ביום מיוחד עד שנמשכה התוכחה אחד עשר יום. אבל בארבעים שנה, באחד לחודש שבט, צוה לו הקב"ה לאמרם שנית לישראל בציווי מפי הגבורה... וצוה לו שיכתבם בספר מפי ה' לא כפי סדר שאמרם בי"א מקומות הנ"ל, רק בסדר אחר, שצוה אותו ה'. ובכ"ז כמו שדברם משה בי"א יום כן סדרם ה' בי"א פרשיות עד פרשה י"ב שבסדר ראה... וכן "הואיל משה באר את התורה הזאת" שהוא החלק שמן הפרשה י"ב והלאה נקרא תורה...."

והנה ביאורו של המלבי"ם הוא נפלא וגאוני, אבל לא אדע ולא אבין! איך המלבי"ם התחשב עם הפרקים של הנוצרים? ואיך הוא מכנה אותם 'פרשיות'?... – אנה לאו בר נגרא אנא, ופלא בעיני שלא ראיתי אף אחד מהחוקרים והרבנים שעסקו בנושא ה'פרקים' שיעמדו על ביאורו המרפסין איגרא של המלבי"ם.

וכבר ידוע דברי הגאון רב יחיאל העליר שגם הוא, כנראה, התחשב בחלוקת הפרקים. בתרכ"א יצא לאור ספר "עוטה אור" על מגלת שיר השירים,²³ וכדברי הפתיחה לספר במבוא השיר כותב מחברו:

"ולפי שלדעתי העניה בבאורי באו הדברים והפרשיות מסודרים היטב, ראיתי להקדים כאן ראשי דברים כוללים כל ענין הפרשה אשר כוננתי

²³ ספר מגלת שיר השירים ונלוה אליו באור חדש "עוטה אור" מאת הרב הגאון רבי יחיאל העליר האב"ד ור"מ דק"ק פלונגיאן בעה"מ שו"ת עמודי אור, מעמעל, תרכ"א.

יסודותו בדבחו"ל: הפרשה הראשונה תדבר על כלל הדבוק שבינו ית' לכנס"י, הפרשה השנייה תדבר בפרטות על ענין התורה וכו' וכו', עד הפרשה השמינית היינו פרק ח'.

הרושם שמתקבל מדבריו הוא שכאילו החלוקה המקרית של שיר השירים קובע גם נושא מיוחד לכל פרק של חלוקה זו. ואין הדבר מוכרח כלל.

רבה⁽²⁴⁾ של קהילה החרדית בסאטמאר, רבי יודא גרינוואלד זצ"ל, נפטר חשון בנים ל"ע. תלמידיו וחבריו עשו מאמצים להוציא את תשובותיו וכתביו, והקפידו על כל תשובה, יליד רוחו, שלא תאבד. בשנת תרפ"ג מסרו את כתבי היד של תשובותיו לרפוס האחים קצבורג בבודפשט, ואבי המדפיסים, הרב דוד צבי קצבורג עורך העיתון התורני "תל תלפיות", קיבל ע"ע את עבודת העריכה. והנה נתקל, תוך העריכה, בתשובה אחת. עליה הוא כותב:

"לא רציתי ליתנה בדפוס וזו תוארה: 'ומה שהעיר כהדר"ג על הא שמוסמן בפ' פקודי תחלת פרק ל"ט מפסוק 'ומן התכלת' שהוא פסוק קודם פ' 'שני', וכתב, שבעל מחלק הפרשיות טעה, כי לפי פירוש רש"י ז"ל כאן יש בגדי שרד... הבגדים שמכסים בהם כלי הקודש בשעת סילוק המסעות, ואין לזה שייכות לבגדי הכונה הנזכרים אח"כ, ומזה שאנו מפסיקים לעשות פרשה 'שני' אחר פסוק זה יש ראייה לפירוש רש"י ז"ל עכת"ד הדרת גאון נ"י. פליאה נשגבה בעיני האיק פלטה קולמסו לומר שבעל המחלק הזה עשה כן מדעתו, וגם שטעה. חס לנו מלהרהר כן בדבר שמסור לרבבות אלפי ישראל זה כמה אלפים שנה, כי אפילו הנקודה היותר קטנה מסורה לנו בסתרי תורה, דברים שהם כבשונו של עולם... ובלי שום ספק בעולם שמסורים הפסק הפרשיות הללו מסיני... ולדעתי ברור... שכל מין פיסוק ופיסוק שבתורה ובכלל זה הפסק פרשיות בין פתוחות... בין מה שאנו מכנים אותם בשם קאפיטל, סימן, הכל בכלל מה שאמר 'אלה הפסוקים' ר"ל הפיסוקים, ושירי ליה למרי"

(24) את כל הדיון אודות תשובתו של הגאון רבי יודא גרינוואלד זצ"ל מצאתי אצל ווינגארטן, עמ' רצ"ב-רצ"ג.

ורד"צ קצבורג מוסיף וכותב:

"ונגד זה הנני מראה באצבע על מאמר אחד... הנדפס ב"תל תלפיות" בשנת תרס"ג מהגאון העצום ר' פסח פינפר דומ"ץ דק"ק ווילנה, בו מרעיש עולמות אודות הקאפיטלען שהמה מעשי הכומרים והמה נגד ההלכה... והנה ה"תל תלפיות" היו לו אז מהלכים בין קוראים נכבדים וגאוני הדור בכל מושבות, ואין אחד סותר דבריו, ושתיקה כהודאה דמיא. והגאון דסטמור ז"ל הולך בתומו צדיק, לא היתה לו ידיעה מכל אלה, ולכן כתב מה שכתב בתשובה הנ"ל והיתה לי צער מזה... וכתבתי לשני גאוני הדור, דראדמישלא (הוא הגאון רבי שמואל ענגל ז"ל) ומאד שליט"א (הוא הגאון רבי מרדכי ליב ווינקלער ז"ל) והנני מעתיק בזה את תשובתם: הגאון מראדמישלא כתב: הנני להשיב מפני הכבוד אודות הקאפיטליך. אנכי כאמת אינני בקי בעניינים האלה... אך בעיקר הדבר גם דעתי נוטה לדברי הגה"צ מסאטמאר זלה"ה. כי על פנים כבר נתפשטו הקאפיטלען עוד קודם הזמן של מדין הבית יוסף והרמ"א זלה"ה אשר מפיחם אנו חיים.. ולא ערערו על זה... על כן לדעתי יוכל להדפיס גם התשובה מהגאון דסאטמאר, והגם שכתב שם שהם הלכה למשה מסיני, יוכל להיות שאינו כן על פנים נתפשט המנהג". הגאון ממאד כתב: והנה על דבר שכתב בתשובה הגה"צ ז"ל בהנמצא בכל החומשים סדר קאפיטל, הוא גם כן הלכה למשה מסיני... כיון דלא הוזכר בש"ס שום רמז מזה... אם כן אפשר כי הקאפיטלען אינן רק למנין הפסוקים.. ועכ"פ אינן בכלל מה שכתוב במס' נדרים "פסוקים הלכה למשה מסיני", דאינן נקראים פסוקים אלא פרקים שכוללים כמה וכמה פסוקים... לענ"ד לא ידפיס תשובה הנ"ל עד אשר תמצא... איזה הכרעה, והלא יש מקום להדפיס בהשמטות ואם לא ימצא דבר מכריע לענ"ד ידפיסם עם מה שכתבתי ב"תל תלפיות".⁽²⁵⁾

שתי תשובות האלה נדפסו, כעצת הגאון ממאד, ב"תל תלפיות" שנת תרפ"ג.⁽²⁶⁾

(25) תשובה זו של הגאון ממאד מופיעה בספרו "לבושי מרדכי", מהדורא תליתאי, חלק יור"ד, סי' מ', יעו"ש.

(26) הרבה רבנים וגדולי ישראל חידשו חרושים שונים על בסיס הפרקים ומנין הפסוקים הנמשך מהם. כגון הגאון הגדול רבי צבי הירש חיות ב"אגרת ביקורת" שלו (ב"כל כתבי מהר"ץ חיות", כרך שני, עמ' תק"ט): "וכן למדו התוס' (מנחות מ"ד.) ד"ה כל כהן ור"ץ פ"ג דמגילה על מה דמתרגם פר' נשא "אמרו להם יברכך השם וישמרך" "כד תמרון להון", ולמדו מכאן שצריכים להקרות לפני הכהנים טרם שמברכים את העם.

המעוררים על החלוקה לפרקים:

עד שנת תקע"ח, כשהתריע רבי וואלף היידנהיים על שהכניסו את "החול לקודש", לא נתעוררו גדולי ישראל ות"ח מופלגים להגיב על החדרת חלוקת הנוצרים לתוך בתינו. העתיק מדפיס אחד את מהדורת מדפיס רעהו, ואפילו מולי"ם יהודים קיימו וקיבלו את חלוקה הנוצרית. וכבר הראה לנכון רבי שמואל וינגרטן⁽²⁷⁾ כשהוציא הרב שלמה נעטטער בשנת תרי"ט את החומש במהדורה חדשה.

אחרי רו"ה, בא הרב החוקר הרב אברהם בערלינר, הנ"ל בח"ב של המבוא, והתלונן על חלוקה הנוצרית. גם הרב מאיר איש שלום שב"מאמר על חלוקת התורה", הנ"ל, שבו מפעם לפעם, הוא מסכים עם חלוקתם⁽²⁸⁾ במאמרו "זמורת זר"⁽²⁹⁾ הוא תוקף את סילופי החלוקה הנוצרית. והוא מציין נקודה חשובה:

"כי אפילו גדולי בעלי תריסין הבקאים בהלכות שבת וניזיקין וטומאות וטהרות לכל מחלקותיהם כאבות ותולדות תולדותיהן, ואשר לא נעלם מעינם סכומי הסרכות על כל תרתי לריעותא, יחשבו שהפרקים האלה הן מסיני, ואולי יחשבו גם כן לכופר בעיקר מי שיפרש בכתובים בסתירת אלה ההפסקות".

אבל מצד שני כמעט ולא מצינו גדולי האחרונים בכל הדורות

והוא מוסיף בהערה: ומפי מורי הגאון מופת הדור מהרא"ז מרגליות זצ"ל שמעתי כי לדעתו טעות סופר נפל כאן בתרגום, שפסוק זה לפי מנין הפסוקים בפרשה הוא פסוק כ"ד והיה מספר הפסוק מסומן בצדו על הגליון והדפיסו המדפיסים את כ"ד אשר הוא ממנין הפסוקים בתוך התרגום, אבל בתרגום עצמו לא היה כתוב רק "תמרון להון" העתק מלה עברית". אמנם רצ"ה חיות מסתייג קצת מחידוש זה בהוסיפו: "ואם נחליט שעוד בזמן התוספות כבר היו הפסוקים בכתבי הקודש נחלקים לפי סדר א' ב', אפשר שהאמת אתו". גם בעל "נתינה לגר" (נשא ו:כ"ג) מביא חידוש זה סתם בשם רא"ז מרגליות, ואינו מציין "אגרת הביקורת" והוא מקבלו בלא הסתייגות.

(27) ראה למעלה בח"א של המבוא; שם עמ' רפ"ח.

(28) "הפסיקהו יפה ג"כ בעלי הקאפיטולי" (עמ' 62); "ויפה חילקהו כאן בעלי הקאפיטולי" (עמ' 9), ועוד הרבה.

(29) "הש"ח", כרך ו', תרנ"ט, ל"ה.

שהשתמשו עם חלוקה הנוצרית. מרן החתם סופר, שהיה מחבר פורה, אף פעם לא מביא קאפיטעל! וכמו"כ הגר"א והנ"ב.

המצב הייחודי הזה לא השתפר גם אחרי שיצא חוצץ הגאון רבי פסח פינפער, דומ"ץ בוילנא, נגד חלוקת הפרקים, במאמרו בחוברות התורניות: "הפלט" ברוסיא,⁽³⁰⁾ ו"תל תלפיות" באונגריא.⁽³¹⁾ ירחוני התורה אלה היו נפוצים בין גדולי ישראל ורבניו במספר ניכר. אבל למעשה מאמרו לא הועילו כלום ולא נעשתה דבר ולא חצי דבר. הרב פינפער לא נח ולא שקט. בשנת תרס"ו פירסם ספר שלם "מסורת התורה והנביאים" שכולל גם נושא דידן עם הסכמות חשובות.⁽³²⁾ לנושא דידן הוא מקדיש מאמר שלם: "בקרת הקאפיטלן". לצערי הרב, הספר לא מסודר היטב בכלל, והוא מביא הרבה ידיעות שבטעות יסודם⁽³³⁾ או שפשוט אינם מדויקים. וכל הקורא ספרו, אפילו בקופיא, יזכר לראות שאכן הדבר כן הוא, אבל בכ"ז הוא היה היחיד, בהיסטוריה שלנו, שהקדיש כמעט ספר שלם לפרסם כל הנושא, ונחיצות הענין להוציא ממחנינו. ודבר הוא.

הרב פינפער מציין כמה נקודות בערעורו התקיף נגד חלוקת הפרקים שכדאי להביאם:

"חרפה שבה לבי, כי באו זרים על מקדשינו ויחללו את התורה, סכלים ועורים היו מורי דרך לעברים, ודרכם חשך וחלקלקות אין שלום

(30) שנה ג', תרס"ג, עמ' 624.

(31) שנה י"ב, תרס"ג, עמ' 149.

(32) 'הגאון העצום ונפלא המפורסם האדר"ת כתב לו כמה מכתבים ובתו"ד:

"...דבר רשימת הקאפיטלן, כמוהו כמוני, מאד דוח לבי ע"ז, ובודאי היה מצוה גדולה לשנות, לשנות ציונים במקומות הראויים באמת...מאד מאד אשתוקק שי"ל מחשבתו הטובה. לא אוכל לתאר לפניו חשקי אשר י"ל מחשבתו הטובה לכבוד ולתפארת בישראל (הצדק אתו שד"ר ראו ונחורץ להשמיע בקבל ישראל, אבל בעוה"ר מי ילך לנו...").

(33) לדוגמא: בדף השני של הספר: "הקאפיטל, יליד זר, כומר נוצרי חלקהו ומדפיס קאטולי [כוונתו לדניאל בומבורגו, נדר] אשר חלק שמואל... הוא השמיט פו"ס המקובלת ובמקומם הכניס חול בקודש". אין הדבר כן, ראה הצילומים בסוף בספר. והוא ממשיך שם: "יש קאפיטלן מן ד,ה,ו,ז פסוקים ויש מן ע,פ,פ"ט... והעברתי הקאפיטלן תחת שבט הביקורת". למעשה אין קאפיטלן של ד' פסוקים, יש רק שנים של חמשה פסוקים, ומלבד פ"ג בדניאל שכולל ק' פסוקים, רק שני פרקים יש להם ע' או ע"ב פסוקים.

בנתיבותיהם, ואין משפט במעגלותם. חז"ל באהבתם את האמת, אמרו לקבל את האמת מכל האומר אמת, כל האומר דבר חכמה אפילו באומות נקרא חכם (מגילה ט"ז), כי יש חכמה באומות, אבל הקאפיטלן הם מלאכה ולא חכמה, ומעשהו סכלות וטעות, בלבול העיניים בלא הגיון, בלא חשבון ודעת, נגד הסגנון, הדבור והענין, נגד חלוקת מרע"ה ועזרא, כפי קבלת בעלי המסורה. ולפי ההלכה בגמרא, אסור לפסוק ולעמוד אצל הקאפיטלן אלה הסמוכים לפתוחה וסתומה [וגם ראיתי כמה קוראי התורה בצבור והסגן בל ידעו ומפסיקים סמוך לפרשה פתוחה, ונזהרים מהפסיק סמוך לקאפיטאל, וחלוקת שלישי ורביעי וכו']. על הכומר אין להתפלא כי במקרה עשהו לצורך מלאכתו, ובגוים אין תורה (איכה ב, י"ז, ותנחומא), ואין מוסרים להם (חגיגה), ואף כי לקבל וללמוד מהם תורה שאין בגוים (מגילה). וכוס של ברכה צריך להיות חי מלא ושלם, ועטור, ואין לברך על כוס פגום שבור ומגואל. וחסר בינות הם הקאפיטלן. וזה אינו דומה לדפים ועמודים של הש"ס, שנעשו במקרה ע"י בומבורג, מדפיס נוצרי, והורגלני בו ואין לשנותם.

(1) כי בעלי מסורת הש"ס וכל המחברים ציינו מראה מקום לפי דפים שנדפסו, ואי אפשר לתקן בלוח המשוה, רעגולאטאר סראוויטעל.

(2) אי אפשר להדפיס עמודים שיהיו ראשיתם ואחריתם אצל ענין נבדל. אבל בתנ"ך יש פסוקים ופרשיות קצרות וסוף הענין.

(3) בגמרא אין אדם טועה להפסיק בסוף עמוד ודף, ואי אפשר להפסיק. וגם אילו הפסיקו שם אין חשש ומכשול לעולם. אבל התנ"ך כל מלמד תינוקת, וכל מגיד מקרא בחבר עם לומר קאפיטעל או שנים ביום, ומפסיק באמצע הענין. והקורא בצבור נכשל בדין כנ"ל, להפסיק בקאפיטעל שהוא פסוק ושנים סמוך לפרשה פו"ס נגד ההלכה.

(4) בגמרא אין מכשול גם לתלמידים קטנים, אבל במקרא נכשלו גם יודעי התורה וגדולי ישראל בפירושיהם ודרושיהם, שהבדילו העיניים ולכל קאפיטאל נתנו נושא אחר, ואין להזכירם לגנאי ח"ו.

(5) במקרא אין הבדל בפסיקים ותבנית העמודים וצורתם לעזור הזכרון, משא כל נביא די לנו לזכור. אבל הגמרא דרושה להיות בצורה אחת, לעזור כוח הזכר, בתבנית וצורת העמודים, עם מפרשיו, אם העמוד קצר או רחב, ומספר הדף, כל זה מסוגל בטבע הזכרון, ואם יחליף איש ספר שלמד בו (יור"ד או חו"מ) מדפוס לדפוס יחלש ויתבלבל הזכרון, שאלו הלומדים ויגידו לכם, ועיני דגמרא רבים ומעורבים, על כן שווה להניח ולשמור תבנית הדפים והעמודים של דפוס הראשון עם פירוש"

ותוס', בשגם בהם אין נזק וטעות, ואי אפשר לחלק העמודים ודפים שונים בענין אחר טוב מזה הראשון, ומה נתקן. אבל הקאפיטלן בתנ"ך יש בהם מגרעות הרבה, ואין מספר הסמוכים שוים או קרובים זל"ז שיועילו לקובע שיעורים וזמנים, ומזיקים לפשט המקרא, ולקריאה בצבור, נחוץ וראוי ונאה לתקן ולשנות החלוקה, ואין קיום הקאפיטאל רא' על הסכמת חכמי ישראל, כי לפנים – ורבים היום – לא עסקו במקרא, והדפוסים היו תחת ידי מומרים וזרים, ויחידים שהדפיסו תנ"ך דקדקו שלא לחלק לפי הקאפיטלן. אבל עתה רוב הדפוסים הם ביד היהודים, וגם רבו הטועים. חי נפשי כי דיברתי מזה והצעת לי לפני מופלגים בגמרא, ולפני רבנים ודרשנים, ולא האמינו כלל שהקאפיטלן מעשה נוצרים, וכי יש קאפיטלן שהם סמוכים לפרשה, סדרה או פו"ס, וכמה פעמים רבתי את הקוראים בצבור בקלויזין קטנים, שעוברים ההלכה, מתחילים ומסיימים פסוק ושנים סמוך לפרשה שתקן מרע"ה ומקובל בספרא וגמרא, ומסורה מבעלי המסורת.

(6) הלא יבשו ויכלמו מבארים וחכמי מקרא, הסופרים ומשוררים היודעים זאת ומחשים, חרפה היא לנו, ולרבנים ומחברים כי אינם בודקים את הכוס ששותים ממנו אם הוא שלם, נקי וכשר הוא, ובילדי נכרים ישפיקו, יליד זר שלא התייד ע"פ ב"ד והסכמתו, ותער לא העבירו על בשרו, ערל בא בקהל, ערל בשר וערל לב, והוא הביא חול אל הקודש. מצוה וחובה עלינו לטהר היכל קדשינו, זהו התנ"ך. ולהוציא כלי מלאכת הכומר מן התנ"ך החוצה, כאשר הוציא נחמיה הפחה, כל כלי-בית טוביה חוץ מן הלשכה, ויטהר הלשכות, וישיבו שם כלי בית האלקים, את המנחה והלבונה (נחמיה י"ג), כן חייבים אנחנו בני ישראל, ובראשם הרבנים, עיני העדה, והמשכילים בתורה, להבדיל ולהוציא חול מן הקודש, סכלות וטעות מתורת השם צבאות, וקרנן צבור אינו בא אלא מנדבת בני"י ובכלי טהור ומקודש.."

הרב פינפער מנסה להבדיל בין צורת הדף שחדש הגוי המדפיס דניאל בומבירגו לחלוקת הפרקים, והוא מציע חמשה הבדלים. הוא גם טוען שיש כאן בעיה הלכתית חמורה, כיון שלפעמים יש פרק חדש פסוק ושנים סמוך לפרשה פו"ס, או לפניו או לאחריו, והרי לפי ההלכה "אסור להפסיק ולהתחיל שם בקריאת התורה בציבור, שהרי 'כל פרשה שלא פסקה משה אנן לא פסקינן', ואין משיירים ואין מתחילים בפרשה פחות מב' פסוקים" (מגילה כ"א, כ"ב). והוא ממשיך להביא דוגמאות לא רק

מהתורה אלא גם מתנ"ך לתופעה זו. ובמחכ"ת אין כאן סתירה להלכה, שהרי חלוקת הפרקים המצויין בחומשים אינה מחייבת את בעלי הקריאה, הם צריכים לנהוג כמנהגם ולהפסיק או בפ"ס או ב'שני', 'שלישי'. כמו"כ, ההלכה שלא לשייר היא רק הקריאת התורה, אבל, לכאורה, זה לא נוגע לנ"ך, ודו"ק. הרבה מטענותיו אינן מבוססות, והמספרים שהוא מביא, שם, עמ' 51, פשוט אינם מדויקים! ובכן, גורלו של ספר זה היה כגורלו של מאמריו. ומלבד כמה רבנים, מתי מספר, שעודדהו, כמו הגאון האדר"ת, והגאון רבי אפרים זלמן הלוי סלוצקי זצ"ל,⁽³⁴⁾ רובם הגדול של הרבנים נשארו אדיש לגבי הבעיה של חלוקת הפרקים ולא התעניינו בה.

ב"ה, לאחרונה הוציא לאור הרב משה אליעזר פוזנר מלונדון שתי מהדורות של חמשה חומשי תורה (תשמ"ט, תשע"ב) לפי המסורה, בלי פרקים. כמובן שאין זה דבר מחודש כ"כ שהרי בכל החומשים שנדפסו עד לפני מאה שנה בארצות ערב ותימן אין פרקים. הרב פוזנר קבל הסכמות נלהבות מכל הגדולים בלונדון הבירה שצווחו ככרוכיא שהגיע הזמן להוציא את הטומאה מתורתנו הקדושה. גם הגאון רבי משה סאלאווייצ'ג זצ"ל מציריך וגם מו"ר הגר"י קמינצקי זצ"ל נתנו לו הסכמותם. מהטענות המועטות שיש לי, זעירא דמן חבריאי, על עבודתו הטהורה, היא ש"על פני השטח, היה ראה שערוכה לפנינו חילופית לחלוקת הקאפיטלעך והיה ניתן לציין הכל לפי ה'סדרים' במקום הפרקים" (לשונו של פוזנר בעצמו). הסברו ש"כיון שבמסורה עצמה ישנה חילוקי דעות על מיקומם של הסדרים, העדפתי לרשום מספר הפסוקים כפי פרשיות השבוע שישמשו למראי מקומות כיון שעל חלוקה זו אין

(34) וז"ל בא"ד:

"ומאד ידאב לב כל יהודי ע"ז "זמרת זר" אשר בא בתורה"ק, ונקרא בשם הקאפיטולי (אשר יצא מהמדפיס מהדורת הקונקורדאנטיא). וטוב לנו לטהר הקודש ולהדפיס כ"א הפרשיות, וזה הפוה"ס. וגם רבינו הגאון החסיד הגר"א נ"ע הנהיג לקרא בשבתות ויר"ט ובי"ה להשלים בפו"ס או ענין הושלם, ולא כאשר נחלק בספרים שלנו הו' קרואים....(וזה דלא כמג"א שעמד ע"ד הסידורים, יעו"ש מ"ש)...."

שום פקפוק כלל", הוא חלש, כיון שחלוקת הסדרים היא לא רק הרבה יותר שימושית מהחלוקה לפרשיות, שהרבה פעמים יש רק פסוק או שני פסוקים בפרשה אלא יותר שימושי מהחלוקה לפי פרשיות השבוע, כיון שהרבה מקרים יש הרבה ענינים בפרשת השבוע. אבל ב"ה זכינו לחומש כזה שהוא צעד ראשון בכוון הנכון, הגם שלפענ"ד יש לנו להשתמש עם הסדרים ולא לפי פרשיות השבוע.

דרישה להוציא כל איזכור של חלוקת פרקים משערינו ושלש הצעות להמעטת בשימוש בה!

צר לי מאד שבכל החדרים, ישיבות ובתי ספר לבנינו ולבנותינו, אנו משקיעים יגיעה רבה ומקדישים את כל מאמצינו וכוחותינו להפיץ תורתנו על דרך ישראל סבא, ובאותו עת משתמשים יום יום בחלוקת הפרקים. אהה! איך מכניסים טומאה זו לתוך קדשי הקדשים שלנו: בתי מדרשינו, בתי כנסיות שלנו ובעיקר בבתי ספרנו? וכבר צווח מרן הגר"י קמינצקי על הקאפיטלעך וכתב: "ואי איישר כחי אבטלינהו, אבל מה אעשה כי הקדמונים ציינו כל המראה מקומות בתנ"ך לפי הקאפיטלעך, וקשה לתקן את כולם".

כמובן שלכתחילה אם היה הדבר בידינו היינו צריכים לחלק התנ"ך לפיסקאות אך ורק ע"פ החלוקה לפרשיות פתוחות וסתומות שהן "הלכה למשה מסיני" או ע"פ החלוקה לסדרים. אבל, לא, ח"ו ע"פ פרקי הנוצרים. אבל עד שנזכה להפצת תנכ"ים וחומשים כאלו, מאד כדאי שגדולי הוראה שלנו יתקנו, לכה"פ, שלש תקנות כדלהלן, בכדי להמעיט בערכם הפרקים הנוצרים. ואלו הן הצעות שאני הקטן אספתי מאנשים וחוגים שונים ומציע כאן לרבותינו הגדולים שליט"א בכדי לזכות את הרבים:

א) לבטל מנהג הרבה בעלי קריאה להפסיק קצת אחר כל פרק בקריאת המגילות. הרי בכל המגילות יש פרשיות סתומות ופתוחות ולמה לא להפסיק שם? ולכן, אין לתת שום ערך לפרקיהם על ידי ששוהים בעלי קריאה כמה רגעים אחרי הפרק. וכדאי וראוי להוציא הפרקים והפסוקים מהמגילות שמדפיסים בתוך הסידורים ומחזורים.

ב) לתקן, שלכה"פ, במגילת שיר השירים הנדפס בה'סידורים' לפני קבלת שבת, להוציא משם ציון הפרקים והפסוקים ולעשות ההפסקים רק כפי פרשותיה, ולמה להכניס חול בתוך הקודש ללא שום צורך?

ג) לדרוש מהציבור התורני להשמיט מתוך כל החומשים ותנכ"ם שלנו את מספר הפרקים הנוצריים שבתוך כל ספר, המופיע בסוף כל ספר עם סימן. לאן הגענו? לאיזה תועלת צריכים אנחנו לדעת את מספר הפרקים הנוצרי? והרי כל הצעקה של רו"ה נגד החלוקה לפרקים מתחילה בגלל שנתנו סימנים לפרקים וכנ"ל.

ואל תשאלוני מה נעשה עם מיספור הפסוקים שלפנינו שנעשה לפי חלוקת הפרקים. שהרי ניתן, לע"ע, להתחיל המיספור מהתחלת כל מגילה עד סופה, כמו שעשה הרב פוזנא עם החומשים וכנ"ל.

בעזה"ש"ת

ספר בראשית

פ' פרק ב' פסוק א':

"ויכולו השמים והארץ". הנוצרים החליטו שפרק ב' יתחיל דוקא כאן לפני "ויכולו", כדי להפריד את ה"שבת" מ"פרשת בריאת שמים וארץ". בניגוד לתורתנו הקדושה שהכינה שה'שבת' נכללת בפרשת הבריאה. כך נהגו גם אנשי המעמד בזמן שביהמ"ק היה קיים, שקראו בתורה בכל יום במעשה בראשית, וביום השישי קראו מ"ותוצא הארץ" (פ"א, כ"ד), שהוא תחילת יום השישי, עד לאחר "ויכולו השמים" עד פסוק ד' שבפ"ב "אלה תולדות שמים וארץ" (תענית פ"ד מ"א). וכך נוהגים גם בשמחת תורה לקרות לחתן בראשית עד אחר "ויכולו השמים".⁽³⁵⁾ וכ"ה לפי מסורת ה'סדרים': סדר ב' מתחיל בפסוק "ואלה תולדות". וכוונתם של הנוצרים בזה היתה להנציח שיטתם, שהרי הם הפרידו את השבת מששת ימי בראשית בכמה בחינות והעבירו את "סוף השבוע" ליום ראשון. ולמה? כדי להינתק מן השבת היהודית. וידוע שבשנותיה הראשונות של הנצרות, היו נוצרים שעדיין שמרו את ה"יום השבת" שלהם ביום השבת, וכדי להבדילם מן היהודים העבירו את ה"שבת" ליום ראשון, ואת השבוע התחילו ביום שני. הרי שסיום פרק א' בבראשית לאחר ששה ימים של יצירה והעברת יום השביעי של מנוחה לפרק ב' - מבטא רעיון נוצרי זה.⁽³⁶⁾

(35) שו"ע אר"ח ס"י תרס"ח ס"ב.

(36) גם הרב המשכיל רמא"ש, מאמר ע"י חלוקת התורה (ווינא, תרכ"ד, עמ' ג'), עמד ע"ז: "ואף כאן הפרידו 'ויכולו השמים' וג' בסמן ב' וחברו אלו הפסוקים עם 'אלה תולדות השמים והארץ' וג', והיא נתעה בשוא ומתעה את הקורא".

פ' פרק ג' פסוק א':

"והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלקים. ויאמר אל האשה אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן. לפי חלוקת הפרקים הנוצרית, נמצא שפסוק הקודם "ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו" (פסוק כ"ה בפרק ב'), הוא סופה של פרשת 'בריאת האשה'. אבל לא מובן מה הקשר בין בריאת האשה לבין היותם ערומים ולא התבוששו.

אם נמשיך לעיין בפרשת הנחש נמצא את הפסוקים הבאים: "ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה: ויאמר את כלך שמעתי בגן ואירא כי עירם אנכי ואחבא: ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה, המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת: (פרק ג' פסוקים ט-י"א), ולהלן הוא אומר "ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" (פרק ג, כ"א).

ועכשיו, אם לא נחלק את הפרק כמו שהמסדר הנוצרי סידר, נמצא התמונה מליאה: הפסוק "ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו" הוא תחילתה של "פרשת נחש והאשה", והיא כעין כותרת לפרשה: "האדם ואשתו ערומים". ובאמת כבר עמד רש"י על סמיכות שתי פרשיות אלו וז"ל "מה ענין זה לכאן? היה לו לסמוך: "ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" אלא למדך מאיזו עצה קפץ הנחש עליהם: ראה אותן ערומים ועוסקים בתשמיש לעין כל ונתאוה לה". ועכשיו גם מובן למה אדם ואשתו מתחבאים בשמעם את קול ה', כי ערומים הם. וסיום הפרשה "ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם", עכשיו מתייחס היטב לתחילת הפרשה "ויהיו שניהם ערומים". וא"כ נשאלת הקושיה מאיליה, מדוע הפריד מחלק הפרקים הנוצרי את הפסוק ממקומו הנכון, ושיבץ אותו בסוף פרשת 'בריאת האשה' התשובה טמונה באחד מיסודות הנצרות: עניין "חטא הקדמון", שהוא יסוד מוסד בנצרות. האנושות כולה סובלת מה'חטא הקדמון' לפי האמונה הנוצרית, ועל כן חטא זה צריך להיות מודגש. פסוק הפתיחה לפרשת הנחש מפריע להדגשת רעיון זה, ועל כן הוא פשוט סולק ממקומו, וכך נוצרה פרשה חדשה בהדגשה חדשה: לא היות אדם ואשתו ערומים,

ותקנתם, הוא נושא הפרשה, אלא הנחש, המפתה, הוא המעורר ה'חטא הקדמון'.⁽³⁷⁾ ⁽³⁸⁾.

פ' פרק ו' פסוק א':

"ויהי כי החל האדם לרב על פני האדמה". שינוי סגנון לשון הקרא: "ויהי נח בן חמש מאות שנה" וגו' ולא "ויהי נח חמש מאות שנה ויולד" וגו' בניגוד לשאר פרשיות היוחסין מראה שפסוק זה נמשך למטה עד "ונח מצא חן בעיני ה'". פרשת יוחסין זו של נח היא גם קטועה וחוגרת מן הדגם הרווח בפרשיות היוחסין, כאן כתוב רק תחילת יוחסיו וההמשך בא רק אחרי מעשה המבול. התורה רוצה לרמוז לנו בזה היותו היהודית של נח שעתיד להיות "האב" של האנושיות שלאחר המבול, וא"כ פסוק זה של ייחוס הוא פתיחה מתאימה לסיפור המבול, ולפיכך מובן מאד שאין כאן אפילו פרשה 'סתומה'.⁽³⁹⁾

(37) ויש לסיים ביאורנו זה עם דברי רמא"ש (עמ' 5) וז"ל בא"ד:

"וכאשר נמצא דרך משל שעשו סידור מהמקראות: "ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו והנחש היה ערום" וגו'... אף שהדברים מראים ששני ענינים כאן והיה ראוי להפסיק לכה"פ ב'סתומה' כאשר הפסיקוהו הנוצרים באמת וסמנו "והנחש היה ערום" וגו' לקאפיטל ג', אבל קדמונינו ע"פ פירושם עשאו לענין אחד ולא הפסיקו. ובפירוש הזכירו והזהירו שלא להפסיק כאן הסידור: "א"ר יעקב דכפר חנין שלא להפסיק בפרשתו של נחש" (בראשית רבה).

(38) הערתו של גדלי' אבערלענדער בנוגע לפרשת נחש אינה מובנת לי וז"ל (עמ' קמ"ט):

"והנה בב"ר סוף פרק י"ח וכן בפפ"ג נאמר להדיא: אמר רבי יעקב דכפר חנין שלא להפסיק בפרשתו של נחש. וידוע שכפר חנין הוא מהמקומות שהמינים, היינו הנוצרים הראשונים, ישבו בו ולהם הרי ענין הנחש היה יסוד גדול בשיטתם".

ויש לי רק שאלה אחת: מה המקור למידע זה שכפר חנין היה "מקום מינים"?

(39) רמא"ש (סוף עמ' 9): "אבל מה שעשו בעלי הקאפיטולי סימן ו' בפסוק "ויהי כי החל האדם" עד "ו"אמר ה' לנח", הרחיקו בזה את הקרובים והרחיקו את המקורבים".

❧ פרק ח' פסוק א':

"וַיִּזְכּוּר אֱלֹקִים אֶת נֹחַ וְאֶת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ הַתִּיבָה". רואים אנחנו שכל הסיפור של המבול מפרק ו' פסוק י"ג "קץ כל בשר בא לפני", עד פרק ח' פסוק י"ד "ובחדש השני יבשה הארץ" הוא פרשה אחת בתורה. וממילא לא מובן למה הנוצרים שהתחילו בפרק חדש (פרק ז') בפ"ז פסוק א' "ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה" לא המשיכו את הפרק עד סוף הסיפור שהוא בפרק ח' פסוק י"ד וכן"ל. ואין לתמוה על פרק של ל"ח פסוקים, שהרי בס' בראשית יש ששה פרקים של ל"ח פסוקים ויותר, ואת הפרק הבא (פ"ח) היו יכולים להתחיל בפסוק ט"ו שבפרק ח' ("צא מן התיבה"), כמו הפרשה החדשה שמתחילה שם. והפרק, לפי"ז, היה כולל רק ט"ו פסוקים עד סוף הפרשה, ואין בזה שום דבר משונה, שהרי יש לנו בס' בראשית פרקים של ט"ז או י"ח פסוקים. ופרק ט', אם יש צורך לפרשה חדשה, [ראה להלן]. היו מתחילים שם (חמישי) עד פסוק כ"ט שבפרק ט', ויכלול כ"ב פסוקים, שגם פרקים בגודל זה נמצאים בספר בראשית, במקום י"ז פסוקים שהוא כולל כעת. והאמת תורה דרכה שלא היה צורך לג' פרקים כאן! פרק ז' היה יכול להימשך עד סוף סיפור המבול וכן"ל, היינו ל"ח פסוקים, ושם היו מתחילים פרק ח' שהיה נמשך עד פרק י' פסוק א' ("ואלה תולדות בני נח"), והיה כולל ל"ז פסוקים, שגם הוא אינו משונה כלל!

❧ פרק י"ג פסוק א':

"וַיַּעַל אֲבֹרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וְלֹאֹת עִמּוֹ הַנִּגְבָּה". עלייה זו היא המשך של נסיעתו הראשונה בא"י "הלך ונסע הנגבה" (פרק י"ב, ט), והיא, ללכת לדרומה של א"י, והיא לצד ירושלים (ע"ר ש"י שם ד"ה הלך). וגם כאן הוא נסע "הנגבה", היינו שעלה ממצרים לבוא לדרומה של א"י. וכוונת התורה - במה שכתוב שאברהם עלה ממצרים לצד דרום - אינה שהחליט אברהם לעלות "הנגבה" בכדי לברוח ממצרים כמה שיותר רחוק, אלא הוא עלה ל"נגבה" כדי לקיים הציווי הראשון של הקב"ה לנסוע הנגבה, להר המוריה. הירידה למצרים

היתה רק עיכוב וניסיון. וא"כ, לפי"ז, היה יותר מתאים להתחיל פרק חדש ב'שלישי' (פרק י"ג, ה'), והיה נמצא שפרק י"ג היה כולל רק י"ד פסוקים, ואין לומר שלכן הקדימו להתחיל כאן מפני שפרק של י"ד פסוקים הוא קטן ביותר, שהרי יש לנו בס' בראשית פרקים שכוללים ט"ז או י"ח פסוקים.⁽⁴⁰⁾

❧ פרק י"ט פסוק א':

"וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאכִּים סְדוֹמָה בַּעֲרָב" וגו'. התורה כללה ביאת המלאכים לבקר את אברהם, בשורתם לשרה, נסיעתם לסדם ועמורה, ומהפיכת סדם ועמורה, הכל בפרשה אחת. והיא פרשה של ע"א פסוקים, מהפרשיות הכי גדולות (חוץ, כמובן מפרשת בלעם, פר' ויצא, ופ' מקץ, שהם יוצאים מן הכלל, ועוד חזון למועד). ומאד מסתבר הוא, שהרי הכל ענין אחד: שהרי היו למלאכים כמה שליחויות: לבשר את שרה, לרפאות את אברהם, להפוך את סדם, ולהציל את לוט. וא"כ כל הסיפור מוסב על השליחויות של המלאכים. וממילא אין מקום לפרק חדש כאן. ואולי רק אחרי הצלת לוט בפסוק כ"ג שבפרק י"ט. אבל ביאת המלאכים ללוט היא המשך שליחותם ואין מקום להפסקה. וכמובן, שלפי שיטת הרמב"ם במו"נ שכל זה היה מראה, וכמו שהבין הרמב"ן בדבריו, אין שום מקום להפסקה, כיון שמדובר על מראה אחד.⁽⁴¹⁾

❧ פרק כ"ח פסוק א':

"וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיִּצְוֵהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן". ברור שכוונת המסדר הנוצרי היה לעשות איזה הפסק כאן, ולא לעשות פרק אחד ארוך של נ"ה פסוקים. כמו הפרשה לפי מסורתנו שאורכה נ"ה פסוקים ומסתיימת רק בסוף הסידרא, [ומתחילה

(40) רמא"ש (עמ' 11): "ובעלי הקאפיטולי טעו בה והפסיקוה".

(41) רמא"ש (עמ' 13): " וכולה סיפור אחד מחזיון שראה אברהם כמחזה וממאורע שאירע בפועל מהפיכת סדם והצלת לוט... אבל בעלי הקאפיטולי חלקוהו לשנים".

עם תחילת פרק כ"ז "ויהי כי זקן יצחק וגו'". אבל לכאורה היה עדיף להתחיל הפרק החדש (כ"ח) מקודם בפסוק מ"א אחרי הברכה לעשו. אבל להתחילו כאן אינו מובן, שהרי תחילת פרק כ"ח הוא שיצחק דיבר עם יעקב וזה היה אחרי שרכקה סיפרה לו על דאגותיה שהוא פסוק האחרון (פסוק מ"ו) של פרק הקודם, וא"כ יש קשר ישיר בין הפסוקים הקודמים לפרק כ"ח, ואין כאן מקום להפסקה.⁽⁴²⁾

❧ פרק כ"ט פסוק א':

"וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם - פרק ל' פסוק א': ויתרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה וגו'. כבר הזכרנו שבפרשת ויצא אין לנו חלוקת הפרשיות של המסורה, וממילא אין לנו מקום להשוות הפרקים עם הפרשיות, הסתומות או פתוחות. אבל, לא אלמן ישראל, ויש לנו ב"ה הסדרים שהזכרנוהו כמה פעמים. לפי חלוקת הסדרים, סדר אחד מתחיל בפסוק ל"א שבפרק כ"ט ("וירא ה' כי שונאה לאה ופתח את רחמה"), וסדר השני מתחיל בפסוק כ"ב שבפרק ל' ("ויזכור אלקים את רחל...ויפתח את רחמה").

❧ פרק ל"א פסוק א':

"וישמע את דברי בני ל"ב ויאמר לקה יעקב את כל אשר לאבינו". גם כאן אינו מובן למה התחילו הפרק החדש כאן, הרי ה'לשון הרע' שדברו בני ל"ב על יעקב, היתה תוצאה ישירה מפסוק הקודם "ויפרץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים", וא"כ מהיכתי תיתי להפריד ביניהם? ויותר מזה, הרי יעקב החליט לעזוב את ל"ב רק אחרי שהקב"ה ציווהו, וגם הבטיח לו שהכל יהיה טוב, וא"כ פרשת 'הפרידה מל"ב' (והוא פרק ל"א) היתה צריכה

(42) ומעניין שהסדר החדש מתחיל בפסוק כ"ח שבפרק כ"ז "ויתן לך אלקים", באמצע פגישת יצחק עם עשו. אבל אין זה פלא שכבר ביארנו במקום אחר שתמיר ניסו להתחיל סדר ב' במקום טוב, ולכן התחילו עם הברכות של יצחק.

להתחיל רק מפסוק ג' "ויאמר ה' אל יעקב", מפני שציווי הקב"ה זה היה הגורם לעזיבתו את ל"ב. ואמנם מסדרי הסדרים התחילו כאן (ל"א, ג'), הסדר החדש, וזהו מסתבר.⁽⁴³⁾

❧ פרק ל"ב פסוק א':

"וישכם ל"ב בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם". לפני שנכנסים לדיון אם זה המקום הנכון לסיים את הפגישה עם ל"ב ולהתחיל פרק חדש. יש להעיר על ה'מקורות' בחלוקתם: יעקב שכב לישון בפרק ל"א פסוק נ"ד "וילינו בהר", והתעורר בבוקר לפרק ל"ב אבל גם בלי זה אין להבין סיום הסיפור כאן, הרי "וישכם ל"ב בבקר" וגו' שהוא פסוק א' הוא סוף הסיפור! ואם רצונם להתחיל בפרק חדש היו צריכים להתחיל פרק חדש בפסוק ב'.⁽⁴⁴⁾ ופלא הוא הדבר, שהרי הנוצרים המשיכו פרק ל"א עד נ"ד פסוקים והוא הפרק הכי ארוך בספר בראשית, ולמה לא היו יכולים להאריכו עוד פסוק אחד? או אפילו שלשה פסוקים עד סוף הסידרא והפרשה? אתמהא! הרי שמו לב שהפרידה מל"ב אחרי עשרים שנה התחילה בפרק ל"א והמשיכה הרבה הרבה פסוקים ואין ספק שהסיפור עם ל"ב מסתיים בסוף הפרשה כשנפרד מלאכי חו"ל וקבל את מלאכי א"י, וא"כ אינו מובן למה לא סיימו הפרק ג' פסוקים מאוחר אחרי שנפרד ממלאכי חו"ל וקבל מלאכי א"י? (עי' רש"י עפ"י התנחומא).

❧ פרק מ"ב פסוק א':

"וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו". כידוע, בפרשת מקץ, אין שום פרשיות, סתומות או פתוחות. וממילא אין לנו חלוקה אחרת להשוותה עם חלוקת הנוצרים לפרקים, והם חלקו כל הסידרא לפי צורכם. רק מבחינה עניינית הייתי שואל,

(43) ואל תשאלוני, למה באמת אין כאן פרשה חדשה. שהרי בכל פרשת ויצא אין שום פרשיות, סתומות או פתוחות, ועוד חזון למועד הטעם בזה.

(44) ומעניין, שאכן בתנ"ך, הוצאת קורן, מסתיים פרק ל"א פסוק אחד מאוחר יותר מפסוק א' של פרק ל"ב כלול בסוף פרק ל"א! ועוד חזון למועד ונחזור לתנ"ך זה.

למה המשיכו פרק מ"א עד נ"ז פסוקים, בעת שמספר הממוצע של פרק בספר בראשית הוא ל"א פסוקים, ולא סיימו אותו אחר פסוק ל"ז, וכמו שעשו מסדרי הסדרים? הרי שם מסתבר להתחיל, שהרי יש מקום לומר ששם, כאשר פרעה רוצה להכיר את יוסף לטובה, מתחיל הנס הגדול של המלכת יוסף והצלת בני יעקב. נכון שגם לפי הצעתי הזאת היה יוצא שפרק מ"ב יכלול ג"כ נ"ז פסוקים, אבל חלוקה הזאת היא יותר הגיונית. ועוד יותר הגיוני היה, להוסיף פרק חדש, מפרק מ"א פסוק ל"ח עד פסוק נ"ז. אדע ולא אבין את חשבונם!⁴⁵

❧ פרק מ"ד פסוק א':

"ויצו את אשר על ביתו לאמר". גם כאן טען רמא"ש (עמ' 18) כדלהלן: "אולם מה שהפסיקו בעלי הקאפיטולי ב"ויצו את אשר על ביתו" אין כאן מקום להפסק שאם היה הפסקת ענין היה המקרא אומר "ויצו יוסף" עכ"ל.

❧ פרק מ"ה פסוק א':

"ולא יוכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו וגו'. מעניין שמתחילת הסידרא יש לנו רק פרשה אחת ארוכה של נ"ב פסוקים, והטעם בזה הוא כיון שלפי מסורתנו השתלשלות הדברים: "גישתו של יהודה ליוסף", "התוודעות של יוסף לאחיו", ו"ביאתו של יעקב למצרים", הם כולם חטיבה אחת שאין בה מקום להפרדה.⁴⁶ אבל הנוצרים, הווקקו לחלק לפרשיות קטנות לשם הצרכים שלהם.

⁴⁵ כבר טען רמא"ש (עמ' 18): "אבל מה שחלקו בעלי הקאפיטולי ה"וירא יעקב" הוא טעות שהרי שיכון הכתורים הוא: "וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ, וירא יעקב כי יש שבר במצרים" וגו'. ואמרו "כל הארץ" על הארץ המיוחדת והיא ארץ כנען".

⁴⁶ ראוי לציין שגם אצל הסדרים יש סדר אחד גדול מאד מתחילת הסידרא עד פרק מ"ו פסוק כ"ח שכולל ע"ב פסוקים, הרבה יותר מהממוצע של סדר בספר בראשית. [ואולי ניתן לשער שזה שמצינו שבאמצע סידרות או ענינים מסויימים התורה אין שום

❧ פרק מ"ו פסוק א':

"ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע וגו'. גם לפי שיטתם שיש צורך לחלק הפרקים לחטיבות קטנות אינו מובן למה התחילו כאן פרק חדש, ולא חיכו עוד ז' פסוקים, עד פסוק ח', ואז היה הפרק כולל ל"ה פסוקים [שהוא רק ב' פסוקים יותר מהמספר הממוצע של פרק בס' בראשית]. והרי הפסוק הראשון של פרק מ"ו הוא המשך ישיר של פסוק כ"ח, הפסוק האחרון שבפרק מ"ה "ויאמר ישראל רק עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות", וא"כ למה להתחיל שם? ועוד, לכאורה, ההיגיון מחייב להתחיל הפרק החדש להלן בפסוק ח' ("ואלה שמות בני" הבאים מצרימה"), שהוא ענין נפרד ולא חלק מהסיפור, ויכלול כ' פסוקים עד פסוק כ"ח שבפרק מ"ו ("ואת יהודה שלח").⁴⁷ והרי שם ג"כ מתחיל ה'סדר' החדש?

❧ פרק מ"ז פסוק א':

"ויבא יוסף ויגד לפרעה ויאמר" וגו'. אינו מובן הצורך להתחיל פרק חדש כאן, הרי יוסף, בפסוקים הקודמים (מ"ו, פסוקים ל"א-ל"ד) סיפר לאחיו בדיוק איך יציג אותם לפרעה ומה עליהם לענות לשאלות שישאל פרעה. ופרק מ"ז מתחיל עם הביצוע המעשי של תכניתו. וממילא, לא אדע ולא אבין, למה הפסיקו כאן בפרק חדש, ולא מקורם ב"שישי" (פסוק כ"ח), כמו שהתחילו שם את ה'סדר' החדש? הרי שם התחיל סיפור ירידתם למצרים. והצעה זאת היתה מוסיפה רק ז' פסוקים לפרק מ"ז, והיה כולל ל"ד פסוקים, שהוא רק פסוק אחד יותר מהמספר הממוצע?

הפסקה של פרשיות, אולי הוא בגלל היסוד של "אין מפסיקין בקללות" (מגילה ל"א). וכ"ה במס' סופרים (פי"ג). וסידרות או ענינים אלו הם מעין קללות ופורעניות שלא ראוי להפסיק בהם, ודו"ק.

⁴⁷ ואמנם הסדר החדש מתחיל שם.

❧ פרק נ' פסוק א':

"ויפול יוסף על פני אביו ויבך עליו וישק לו". ה'פרשה' האחרונה בס' בראשית מתחילה בפסוק כ"ז שבפרק מ"ט ("בנימין זאב יטרף") שהוא דבר מוזר מאד, להפסיק באמצע ברכות יעקב. ומסתבר מאד היה להתחיל הפרשה באיחור של פסוק: "כל אלה שבטי ישראל" (פרק מ"ט, כ"ח), או אפילו שני פסוקים הלאה (בפסוק כ"ט), אחרי ברכת יעקב, אבל מה לנו להבין דרכי התורה? אבל על הנוצרים אני מתמיה, למה לא להקדים ולהתחיל פרק נ' בפסוק כ"ט שבפרק מ"ט? הרי, לכאורה, יש המשך בין פסוק אחרון של פרק מ"ט לפסוק א' של פרק נ'⁽⁴⁸⁾

❧ פרק ד' פסוק א':

"ויען משה ויאמר, והן לא יאמינו לי". לא היה צורך להתחיל כאן פרק חדש אלא לחכות עד סוף השיחה בין הקב"ה למשה, שהוא להלן בפסוק י"ח (ב'ששי'), ושם להתחיל פרק חדש. ואם היו עושים כן היו מוסיפים עוד 17 פסוקים, והיה מכיל הפרק 39 פסוקים, (ולא יהיה זה "פרק ארוך ביותר" שהרי יש פרקים בס' שמות שיש בהם יותר מ-39 פסוקים, (כפרק כ"ח, ועוד) ועוד פרקים שיש להם 35 פסוקים ויותר). ברור שטענתו של משה "והן לא יאמינו לו ולא ישמעו בקולי" - הפסוק הראשון של פרק ד' - היא תגובתו הישירה של משה לדברי הקב"ה, "ושמעו לקלך" - שהיא בפרק הקודם בפסוק י"ח, וא"כ למה להפסיק?⁽⁴⁹⁾

❧ פרק ה' פסוק א':

"ואחר משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אל פרעה". לא מובן בכלל ההפסקה כאן שהרי הוא המשך ישיר מהפסוקים הקודמים וכמש"כ: "ואחר". והרי משה ואהרן עשו בדיוק איך שנצטוו (פרק ג' פסוקים ט"ז-י"ח)! ולמה לא התחילו הנוצרים פרקם כמה פסוקים קודם בפסוק כ"ז שבפרק ד' "ויאמר ה' אל אהרן"?

❧ פרק ו' פסוק א':

"ויאמר ה' אל משה עתה תראה". שמעתי ממו"ר הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל שכאן התעלמו הנוצרים מהבנתן של חז"ל (סנהדרין קי"א.). שפירשו שכאן היא תשובתו של הקב"ה לה'הרהורים' של משה: "למה הרעותה לעם הזה", "למה זה שלחתני", "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך" (סוף פרק הקודם). הקב"ה מודיע למשה שהוא ראוי לעונש,

(48) ואמנם רמא"ש (עמ' 19) מעיר: "ובעלי הקאפיטולי הפסיקה [ר"ל, הענין שמתחיל מ"ג:א, נדר] לשתיים ב"ויפל יוסף" ועפ"י דרכם היה יותר טוב להפסיק ב"ויצו יוסף את עבדיו".

(49) רמא"ש (עמ' 34): "אבל מה שחלקו בעלי הקאפיטולי ב"ויען משה" ועשאו פרשה אחת עד "ואחר באו משה" (הוא) הנה הרחיקו המקורבים וקרבו הרחוקים".

ספר שמות

והעונש הוא: "עתה תראה", העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי שבעה האומות, כשאביאם לארץ. כלומר שאתה, משה, לא תזכה לראות את מופתי במלחמת ירושת ארץ ישראל. ומאוד מובן לפי"ז שהפרשה מסתיימת רק אחרי הפסוק הזה.

ואחרי כתיבתי ביאור זה מפי אמרו, ראיתי כל הנ"ל בספרו "אמת ליעקב" לפר' שמות, וז"ל:

"מכאן מוכח שאין הקאפיטלעך מתאימים לקבלה, דאלו הפרשה מתחלת אח"כ [וכן הסדר. נ.ד.ר.], ופסוק זה תשובה למה שאמר משה רבינו "למה הרעותה" (ה, כ"ב), ואי איישר כחי אבטלינהו, אבל מה אעשה כי הקדמונים ציינו כל המראה מקומות בתנ"ך לפי הקאפיטלעך וקשה לתקן את כולם".

❧ פרק ח' פסוק א':

"ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך וגו'. כאן, לכאורה, ניתן להבין פתיחת פרק חדש כיון שמסופר על עצם 'הבאת המכה' [בניגוד לפסוקים הקודמים שדברו רק על 'התראת המכה']. וכמו שמצינו במכת דם, שיש פרשה סתומה לפני ציווי ה' להמציא מכת דם (פרק ז, י"ד), ועוד פרשה סתומה לפני 'הבאת המכה' (פרק ז, י"ט). [ועצ"ע למה, באמת, אין פרשה חדשה אצלנו גם כאן לפני עצם 'הבאת מכת צפרדעים וכמו בדם? ואמנם רק אצל מכת ברד וארבע מצינו שהיה ציווי מיוחד למשה להפעיל את המכה (כמו במכות דם וצפרדע), ובשתי מקומות אלו באמת יש פרשה חדשה לפני הציווי, ועוד פעם לפני 'עצם הבאת המכה', וא"כ למה לא במכת צפרדע?]. אבל, מצד שני, למה עשו כאן פרק חדש, שהרי לא מצינו שאצל מכות הדם ברד וארבע התחילו הנוצרים פרק חדש לפני עצם המכה ולמה כאן שונה? היו צריכים להתחיל את הפרק החדש (ח) בפסוק כ"ו שבפרק ז', (ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה), והיה יוצא ס"ה רק 33 פסוקים, ולא יהיה פרק ארוך כ"כ, והרי יש כמה פרקים בספר שמות שיש בהם יותר מ-33 פסוקים! (50)

(50) רמא"ש (עמ' 36): "ועשו בעלי הקאפיטולי סי' ח' בין התראה למעשה במכת הצפרדעים מה שלא הפסיקו בעלי המסורה... ואין להפסקה זו יסוד וטעם".

❧ פרק ט"ז פסוק א':

"ויסעו מאילים ויבואו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין". התחילו כאן פרק חדש, אבל לפי מסורתנו מתחילה הפרשה החדשה בפסוק הקודם. ושם דוקא, היה ראוי להתחיל פרק חדש, וזה מאוד מסתבר, והוא בכדי להפריד בין 'מרה' לאילים, שב'אילים' היה להם די מים בניגוד לתחנתן הקודמת ב'מרה'. וכמו"כ אין מקום לפרק חדש כאן ולהפריד בין פסוק כ"ז לפסוק א', שיש קשר הדוק בין פסוק כ"ז "ויבואו אילימה", לתחילת פרק זו פסוק א' "ויסעו מאילים". וכוונת תורתנו הקדושה בסמיכות זו היא, שאע"פ שהיה להם שתיים עשרה מעיינות של מים, כל אחד היה מיוחד לשבט נפרד, ומים אלו היו מתוקים ויפים [כי התמרים לא יצליחו בארץ שמימה מרים - רמב"ן], בניגוד למי מרה שהזקקו לנס גדול, ולכן מדגישה התורה "ויחנו שם על המים" (פסוק כ"ז), כי באמת בעבור 'כל הטוב' (ראה רמב"ן על אתר) נתעכבו שם יותר משאר חניותיהם, ולא כתוב לשון זו בשאר מקומות שעברו בהן (ראה י"ז, א י"ז, ח ועוד), - ועם כל זה - נסעו מאילים למדבר סין - כענין "לכתך אחרי במדבר" - (לשון הספורנו), והוא מדבר גדול שמגיע מאילים ועד סיני, ולא פחדו ליכנס למדבר.

רעיון זה מחדשת לנו התורה בסמיכות פסוקים אלו, רעיון שלא העלו הנוצרים על דעתם ניתן גם לשער שהנוצרים לא רצו לסיים את הפרק הזה עם ההצהרה שה' הוא הרופא האמיתי והיחיד.

❧ פרק כ"ב פסוק א':

"אם במחתרת ימצא הגנב והבה ומת אין לו דמים וגו'. לא מובן לי למה הפסיקו כאן פרשה זו של "גניבה" באמצע עם הלכה של "מחתרת"? הרי את הפרק החדש של 'דין גנב' היו יכולים להתחיל בפסוק אחד מוקדם (פסוק ל"ז שבפרק כ"א): "כי יגנוב איש שור". ויש להתעמק בענין ולבאר עוד יותר, שהגם שידוע לנו הכלל הנלמד מכאן ד"הבא להרגך השכם להרגו", (51) אבל מהיכתי תיתי שזה הגנב שבא במחתרת

(51) ויש לציין שלפי המאירי (סנהדרין עב. ד"ה המשנה) הדין הזה נלמד מכמדבר (פרק כ"ו, י"ז - י"ח) "צרור את המדינים.. כי צוררים הם" ואכמ"ל.

הוא במצב של "הבא להרגך"? התירוץ הוא שכיון שהוא "גנב", א"כ ע"מ כן בא ש"אם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו" (עי' בסנהדרין ע"ב). נמצא שעונש מיתה זו הוא אחד מהעונשים והדינים של גנב, שכיון שהוא בא לגנוב, א"כ מוכן להרוג את בעל הממון, ולכן מותר להרגו. ושמעתי פעם ממו"ר הגראמ"מ שך זצ"ל לדייק בלשון הרמב"ם בסה"מ (רל"ט): "היא שציונו להורות בדין הגנב שנקנס אותו בדין תשלומי כפל או תשלומי ד' וד' או להרגו אם בא במחתרת" וכו'. וכן במנין המצות כתב: לדון לגנב בתשלומין או במיתה שנאמר "כי יגנוב" "אם במחתרת". והן הן הדברים שאמרתי, שהמיתה היא מדין גנב. ולפי כל זה לא מתאים להתחיל פרק חדש לפני פרשת הבא במחתרת, כיון שהוא המשך לדיני "גנב".⁵²

פסוק ל' פסוק א':

"ועשית מזבח מקטרת קטרת עצי שימים תעשה אותו". כבר העיר רמא"ש (עמ' 58): "אלא מה שהפסיקו ב'מזבח הקטרת', יפה היה להם להפסיק ב'וידבר' ד'כי תשא' (פרק ל' פסוק י"א)".

פסוק ל"ב פסוק א':

"וירא העם כי בושש משה". הנוצרים התחילו כאן פרק חדש לפי הבנתם המוטעית שאינם מקבלים את יסוד חז"ל ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה". לפי הבנתם, התורה היא ספר מלא מעשיות שאירעו לפי סדר כתיבתם. וממילא, לפי גישה זו יוצא, שאחרי שמשה קבל את הציווי על המשכן, אז מסר לו הקב"ה את הלוחות, ואז, ע"י ציון פרק חדש, מתחיל סיפור העגל. אבל, כידוע, וכמו שמבאר רש"י על אתר (בפרק ל"א פסוק י"ח ד"ה ויתן), מעשה העגל שבאמת מתחיל עם נתינת הלוחות למשה, קרה 'ימים רבים' (לשון רש"י), לפני ציווי מלאכת המשכן. יוצא,

(52) רמא"ש (עמ' 51): "ובעלי הקאפיטולי הפסיקו ב'אם במחתרת' וכוש יכושו כגנב הנמצא במחתרת.

לפי"ז, שמתחילת פרשת תרומה (פרק כ"ה), עד פרק ל"א פסוק י"ז, יש לנו פרשת ציווי מלאכת המשכן שהיא מעין "פרשה" כשלעצמה. ואמנם לפי הרמב"ן שבאמת מפרש שכל הפרשיות אלו הן כסדרן, נצטרך לומר שפרשת העגל מתחילה עם נתינת הלוחות למשה, מה שמאד מסתבר, דהיינו ל"א, י"ח ושם היו ג"כ צריכים להתחיל הפרק.

פסוק ל"ו פסוק א':

"ועשה בצלאל ואהליהב וכל איש חכם לב". כבר הקשה האוה"ח הקדוש איך שייך להשתמש בלשון של "עשייה"; הרי "אפילו לקחת הנדבה עדיין לא לקח לעשות, ואיך יוצדק לומר 'ועשה' וכו'?" וכבר חידש לנכון רש"י בפירושו למכות י"ב. ד"ה ורצח (בשיטת רבי יוסי הגלילי ש'ורצח גואל הדם את הרוצח' הוא מצוה על גואל הדם) וז"ל "איכא לפרושי לשון ציווי כמו (שמות ל"ו) 'ועשה בצלאל ואהליהב' ". כמובן, שהנוצרים אינם מודעים לכל זה והבינו שכאן מתחיל פרשת 'עשיית' המשכן, ולכן התחילו כאן פרק חדש, ואין הדבר כן, וה'עשייה' מתחילה רק בפרק ל"ו פסוק ח'.⁵³

פסוק ל"ט פסוק א':

"ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקודש ויעשו את בגדי הקודש אשר לאהרן". הנוצרים התחילו כאן פרק חדש לפי הבנתם המוטעית שמכאן והלאה מדברת תורתנו הקדושה על בגדי הכהונה = בגדי שרד. ואין הדבר כן, ואין בגדי השרד "בגדי כהונה", וכמו שמסביר רש"י אצלנו:

"ומכאן אני אומר, שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה, שבגדי כהונה היה שש, אלא הם בגדים שמכסים בהם כלי הקדש בשעת סלוק מסעות שלא היה בהם שש"

(53) רמא"ש (עמ' 59): "אבל בעלי הקאפיטולי הפסיקו ב'ועשה בצלאל' והפסיק בורות הוא שפסוק 'ועשה בצלאל' הוא נמשך אלעיל על 'ראו קרא ה' (פרק ל"ה, ל)."

ספר ויקרא

❧ פרק י' פסוק א':

"ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מהתתו". לכאורה יש כאן סיפור שלם על כל מה שאירע ביום בשמיני למילואים, והסיפור מסתיים במיתת נדב ואביהוא, אנינות ואבילות של אהרן אלעזר ואיתמר. ואמנם, ה'פרשה' של 'יום השמיני' ממשיכה מתחילת פרשת שמיני עד לפרק י' פסוק ו', מה שמאד מסתבר. במיוחד שדיבור ה' אל אהרן לבד (פסוק ח') בטח התקיים רק למחרת יום השמיני ואולי אחרי ה'שבעה'.

ועוד נקודה חשובה לומר שמסתבר שאין מקום מקום להפסקה כאן, שהרי בפרק ט' פסוק כ"ד כתוב "ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העלה ואת החלבים", וכבר פירש לנכון הרשב"ם⁵⁵ ש"יציאת אש זו, היא אותה 'יציאת אש' של פרק י' פסוק ב' "ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'", וז"ל בד"ה ותצא אש בא"ד: "אף כאן שני הפסוקים אחד הם, כשיצא האש ותאכל את העולה ואת השלמים של מזבח החיצון: כשלקחו בני אהרן והקריבו אש זרה על המזבח הפנימי, ותצא אש מלפני ה' להקטיר קטרת לפני תחילה ופגעה בבנ"א שם ומתו ואח"כ יצאה משם ובאה על המזבח החיצון ותאכל את העולה". לפי"ז ברור שאין שום הפסק בין שתי "יציאות האש", שהרי, לפי הרשב"ם נמצא שפסוקים א-ב של פרק י' אירעו לפני פסוק כ"ד של פרק ט'⁵⁶.

⁵⁵ יש לציין שהספורנו לא הבין כך, לפי הבנתו, קודם היתה יציאת האש למזבח החיצון, וכאשר ראו כולם את 'כבוד השם' זה חשבו נדב ואביהוא ש"ראוי להקטיר קטרת חדשה על הגלות כבוד ה' אל כל העם ועל ירדת האש".

⁵⁶ כבר עמד רמא"ש על כ"ז במבט חדשוני. וז"ל בא"ד "וחלוקת בעלי הקאפיטולי במאורע נדב ואביהו [היינו פרק י', נדרן] אבל בעלי המסורה עשאווה סדור לא פתוח ולא סתום להבליע המאורע כמו שלא אירע שום דבר, שלא נשבת אהרן בעבודתו משום מאורע זו כלל. ועוד משום כיסה קלון ערום" עכ"ל.

(וע"ע רש"י למעלה (פרק ל"א, י, ד"ה ואת בגדי השרד), וכ"ה דעת האב"ע, שבאמת מדייק כאן על אתר, שאצל בגדי הקודש שהם בגדי הכהונה כתוב "שהם לאהרן" משא"כ בגדי שרד אינם שייכים לאהרן כלל, אלא בגדים לכסות הכלים, וכ"ה בספורנו: "בגדים שלא היתה להם שום תמונה מוגבלת וידועה זולתי המצוייר בשרד, כמספיק לכסות הכלים", וכ"ה דעת הרשב"ם (פרק ל"א, י), וכן מבואר למעלה (פרק ל"א, י) "ואת בגדי השרד, ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן". וא"כ הפרק צריך לבא אחרי פסוק זה, היכן שגם הפרשה החדשה מתחילה.⁵⁴)

⁵⁴ רמא"ש (עמ' 59) "הודיע לך משקל הזהב והכסף והנחושת ומה שנעשו מהם וכלל עם זה שמן התכלת וארגמן עשו בגדי שרד ובגדי קודש. ובסופה, פרשה פתוחה, להפסיק לחשיבות כלי הכהונה, שבא להודיעך. אבל בעלי הקאפיטולי הפסיק בפסוק "ומן התכלת וארגמן" ואין להפסקה זו טעם וענין, ומכאן ואילך הודיעך על בגדי הכהונה"

פרק כ"ז פסוק א':

"לא תעשו לכם אֱלִילִים". התחילו כאן פרק חדש, כיון שהבינו שכאן נסתיימו ההלכות של עבדים, אבל בלי ביאורם של חז"ל קשה להבין למה התורה הזכירה רק שתי מצוות אלו, ע"ז ושבת? כמו"כ אינו מובן לאיזה תועלת מוזכר כאן 'מצוות' בכלל, ולא בפרשה הסמוכה שמתחילה "אם בחוקותי תלכו"?

חז"ל (תורת כהנים פ"ט ה"ו, מובא ברש"י כאן), מבארים למה מופיעות אלו המצוות כאן: "כנגד זה הנמכר לגוי, שלא יאמר, הואיל ורבי מגלה עריות, אף אני כמותו, הואיל ורבי עובד ע"ז, אף אני כמותו, הואיל ורבי מחלל שבת, אף אני כמותו, לכך נאמרו רק מקראות הללו". יש מקום לשער שהיו הרבה מקרים שיהודים היו עבדים לגוים, והנוצרים מאד רצו שעבדים אלו ילמדו ממעשיהם של אדונייהם, ולפיכך ניסו דייקא להפריד פרשת העבדים משתי מצוות אלו כדי להוציא מביאור הג"ל של חז"ל.

וניתן להעמיק עוד ולומר, שאע"פ שנוצרים אינם עובדים ע"ז כשמאמינים בשיתוף, לפי ההלכה⁽⁵⁷⁾ (ע"י בכורות ב, ב בתוס' ובמהר"ם), אבל אסור ליהודי להאמין בשיתוף. וזאת היא ג"כ כוונת סמיכות הפסוקים להורות שאסור ללמוד מהגוים כלום, ואפילו אם להם מותר להאמין בשיתוף, והיא 'עבודה זרה' שמותרת להם, ליהודים אסור להאמין בשיטת השיתוף. וכמובן שהשקפה זו נוגדת לרצון הנוצרים.⁽⁵⁸⁾

(57) כ"ה לפי הרבה פוסקים, אבל ע"י מחצית השקל (שו"ע או"ח סי' קנ"ו סעי' ב' והגהות החת"ס שם, ראה גם חזו"א, יור"ד סי' י"ט, וגם שו"ת שמש ומרפא, עמ' 171.
(58) וזאת היא הסיבה שהפרשה מסתיימת בשתי מצוות אלו ולא כפי שטוען יהודה אייזנברג, מכללת הרצוג (www.daat.ac.il/tanach/trayasar/hoshea14/htm) כפי שאנו יודעים פרשה מסתיימת מעין הפתיחה ולכן הסיום הוא "את שבתותי תשמורו".

ומתפלא אני על רמ"ש (עמ' 74) שרק מציין "ואמנם בעלי הקאפיטולי חילקום ועשאו אלו הב' פסוקים כעין הקדמה לפר' בחוקתי", וכן להלן בעמ' 75: "ובעלי הקאפיטולי עשאו כולם [היינו הברכות והקלות, נדר] סימן א' עם הב' פסוקים שלפניהם, כמו שהזכרתי". בלי להעיר או לבקר את חלוקתם. והדבר תמוה בעיני.

ספר במדבר

פרק י"ד פסוק א':

"ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא". לפי מסורתנו, יש פרשה אחת, מתחילת פרשת שלח, עד פסוק י"א שבפרק י"ד: "ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצני העם הזה". והדבר מסתבר מאד, שהרי רק שם מתחיל השיחה בין הקב"ה למשה, וה' מחליט באיזה עונש יעניש את המרגלים, ועד אז יש לנו פרשה אחרת הכוללת את הסיפור המלא על "שילוח המרגלים", "עדותם על נסיעתם", "דרשתו של כלב", "דבתם הרעה השניה של המרגלים", "בכיתם של עם ישראל", "תלונתם על משה ואהרן", ו"תגובתם של יהושע וכלב". אבל מה שהנוצרים התחילו כאן פרק חדש, ע"י בכיתם של עם ישראל, אינו מובן כלל! הרי בכייה זו באותו הערב והתלונה למחרת הסתובבה על דבתם הרעה השנייה של המרגלים שהפיצו באהליהם [פסוקים ל"ב-ל"ג שבפרק י"ג]. וכמו שמבאר הרמב"ן וז"ל בא"ד:

"כי הלכו מלפני משה ואהרן והיו אומרים לעם באהליהם כי היא 'ארץ אוכלת יושביה', כי מתחילה, כשהיו אומרים להם לפני משה ש'הארץ זבת חלב ודבש זולתי שהעם חזק', וכלב היה אומר [שבכל זאת] 'יכול נוכל לה', היו העם פוסחים, ומאם בוטחים בכתם וגבורתם, ומאם בעזרת השם בגיבורים, אז הוציאו להם 'כפני עצמם' דיבת הארץ [ו.א. דבה חדשה שהיתה שקר, נדר]. דכתיב 'ארץ אשר עברנו בה' [ל"ב-ל"ג]. עד שילוננו כל העדה, וזה טעם מה שאמר (פרק י"ד, ל"ז) 'וישב וילינו עליו את כל העדה להוציא דיבה על הארץ' [כוונת הפסוק הוא כנ"ל שהתלונה היתה תוצאה ישירה מהוצאת הדבה (פרק י"ג, ל"ב-ל"ג)]."

וממילא אין שום מקום להפסקה כאן. ואמנם גם בחלוקת הסדרים הסדר החדש מתחיל להלן בפסוק י"א.

פ' פרק כ"ב פסוק א':

"ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן וירחו". הרי בסוף סדר חוקת, מרביעי' (פרק כ', י"ד), מסופר על מלחמת ישראל בעבר הירדן מזרחה, כיבוש חשבון, יעזר, הבשן. ולאחר כיבוש צפון עבר הירדן, נוסעים בני ישראל דרומה לכון וירחו, אזור הכניסה לארץ. ברור, אפוא, שפסוק האחרון זה הוא סיום פרק המלחמות, אבל כאן – אודה אני – שיש לראות, אולי, קצת היגיון בחלוקה זו, הגם שמסדרי הסדרים גם הבינו שיש להתחיל סדר חדש רק עם "וירא בלק" וכי.⁵⁹

יש כאן סיבה נוספת להתחיל הענין החדש רק עם פסוק ב' שהוא תחילת פרשת בלק. שהרי חז"ל אומרים במס' בבא בתרא (יד:) ש"משה כתב ספרו ופרשת בלעם" (וראיתי אצל כמה ראשונים 'בלק'). וכוונת חז"ל היא שמשה הרי לא ידע כל מה שקרה בין בלק לבלעם, ועכ"ז פרשה זו היא חלק מתורתנו הקדושה, כיון שהקב"ה מסר את הפרשה למשה. ולפיכך נקראת 'פרשת בלעם' כיון שבזה הוא שונה משאר התורה, שהיא חטיבה בפנ"ע (ואולי מטעם זה אין שום פרשיות, פתוחות או סתומות, מתחילת פרשת בלק עד פרק כ"ה, וק"ל).⁶⁰

פ' פרק ל' פסוק א':

"ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה: וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר, זה הדבר אשר צוה ה' וגו'. היכן מצינו שתי פתיחות לענין אחד? הראשונה "וידבר משה אל בני

(59) רמא"ש (עמ' 87): "ובעלי הקאפיטולי עשאוּם מן 'וישמע הכנעני מלך ערד' (כ"א:א) עד 'ויסעו בני' ויחנו בערבות מואב" סימן אחד וחברו זה הפסוק מאחרון עם פרשת בלק וחברו הנפרדים והפרידו המחברים".

(60) וראיתי אצל רמא"ש (שם) השערה יפה בנושא זה וז"ל בא"ד: "וטעם סתומה זו [סוף סדר חוקת, נדר] לחבר פרשת בלעם עם מה שקודם לה להעיר שמשה כתבה כמ"ש חז"ל (ב"ב י"ד): 'משה כתב ספרו ופרשת בלעם', ובירושלמי דסוטה סוף פ"ה אמרו 'משה כתב ה' ספרי תורה וחזר וכתב פרשת בלק ובלעם' וכי וכדי שלא ליתן מקום לטעות לא הפסיקום רק בסתומה".

ישראל" ומיד אח"כ "וידבר משה אל ראשי המטות"? וכבר עמדו על זה חז"ל, מובא ברש"י על אתר (ד"ה ויאמר) וז"ל "להפסיק הענין, דברי רבי ישמעאל. לפי שעד כאן דבריו של מקום, ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה, הוצרך להפסיק תחילה ולומר שחזר משה ואמר פרשה זו לישראל, שאל"כ, יש במשמע שלא אמר להם זו, אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו". לפי הבנתם הברורה של חז"ל, סיום הענין הוא איסור שמשה אמנם דבר לבני ישראל את מה שנצטווה ("וידבר ה' אל משה לאמר, צו את בני ואמרת אליהם"). הנוצרים או שלא הכירו או שהתעלמו מהבנתם של חז"ל.⁶¹

(61) רמא"ש (עמ' 89) "ובעל הקאפיטולי עשאוה [כל המועדים, נדר] ג"כ סימן אחד אלא שחברו פסוק האחרון 'ויאמר משה אל בני ישראל' עם מה שלאחריה, וזה טעות, שאינו אלא סיום לפרשה שלמעלה בעין 'וידבר משה את מועדי השם אל בני' של פרי אמור.

ספר דברים

פסוק ב' פסוק א':

"זנפן ונפע המדברה דרך ים סוף כאשר דבר ה' אלי ונפג את הר שעיר ימים רבים". כאן יש לפנינו פרק חדש שבלי ספק נובע מחוסר הבנה של הפרק. הרי הפסוק הקודם מספר על הישיבה בקדש "ימים רבים" שהם תשע עשרה שנה [רש"י], והפסוק הזה מספר לנו על הי"ט שנה ש"הולכים מטורפים" ו"הפכו אל צד המדבר שהיא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר" ו"סבבו את כל דרומי [של הר שעיר] עד ארץ מואב" (רש"י על פסוק א'), ואלו השלשים ותשע שנה היה קיום העונש של "ויניעם במדבר ארבעים שנה עד תם כל הדור העשה הרע בעיני ה'" (במדבר פרק ל"ב, י"ג), העונש על חטא המרגלים. ורק פסוק ב-ג מתחיל בתקופה חדשה: "כניסתן לארץ", וזוהי כוונת הפסוק (פסוק ב'): "רב לכם סב את ההר [שעיר] הזה", והוא, שכבר נסתיים העונש על חטא המרגלים ועכשיו הגיע הזמן ליכנס ארץ, ואם כן אין שום קשר שני הפסוקים, פסוק א' לפסוק ב', והפרק החדש מוכרח להתחיל דוקא עם פסוק ב'. ואכן באמת גם הפרשה החדשה מתחילה בפסוק ב', ודוק.

פסוק ג' פסוק א':

"זנפן ונפע דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו". כבר כמה פסוקים לפני זה התחיל סיפור המלחמה עם סיחון ועוג, שהוא כל החבל בצפון מזרח עבר הירדן. וחז"ל ג"כ מצרפים שני מלכים אלו: "עמון ומואב טהרו בסיחון" (גיטין ל"ח). והתורה ג"כ מזכירה אותם בנשימה אחת: "ונקח בעת ההיא את הארץ מיד שני מלכי האמורי אשר בעבר בירדן" (פרק ג', ו), וכן להלן "בעבר הירדן.. בארץ סיחון מלך אמורי אשר יושב בחשבון... ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן שני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן" (פרק ד' פסוקים מ"ז-מ"ח). וא"כ נמצא שכל הסיפור כאן הוא ממש חטיבה אחת, והפרק החדש (ג) היה צריך להתחיל כמה פסוקים קודם בתחילת הסיפור, בשישי: "ויאמר ה' "

אל משה ראה החלתי תת" (פרק ב', ל"א). ואז היה פרק ב' כולל רק שלושים פסוקים, ופרק ג', עשרים ותשע פסוקים, שהם שני מספרים המתאימים ביותר למספר הממוצע של פרק בספר דברים שהוא עשרים ושמונה פסוקים וראוי לציין שאכן אין שום 'פרשה' מששי עד סוף הסידרא, והוא כדברנו, כיון דמדובר בחטיבה אחת, בניגוד לסיפורים עם אדום מואב ועמון שכולם נפרדים ע"י פרשיות סתומות, ודוק.

פסוק ו' פסוק א':

"זאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקיכם ללמד אתכם" וגו'. מאד כדאי להביא כאן בקיצור דברי הרב מא"ש שמבאר באריכות גדולה את המשך הפרשיות בס' ואתחנן וז"ל בא"ד:

"החלק הא' "שמע ישראל את החקים" וגו' (דברים ה:א) מודיע בתחלה שהברית שנכרת בחורב היה עמהם פנים בפנים... אח"כ כופל "עשרת הדברות"... הוא מסיים זה החלק באזהרה שזאת המצוה החקים והמשפטים שלמדם לעשות בארץ היא למען יראו את השם.. וסוף דבריו הב': "ושמעת ישראל" (כעין שהתחיל "שמע ישראל") וגו' (ו:ג). והפסיקו כאן בעלי המסורה הפתוחה כיאות... ובעלי הקאפיטולי הפסיקו ב"זאת התורה" וגו' והפסידו, שחברו אח"כ סוף זה החלק עם החלק ב', החלק ב' הוא: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד"... וכבר הזכרתי מה שקלקלו בעלי הקאפיטולי בעשאה "שמע " עם הקודם לסימן אחד. ואח"כ הפסיקו ב"כי יביאך" (ז:א) וכן ב"כל המצוה אשר אנכי מצוה" וגו' (ח:א) עד שהם ג' סימנים ואין להפסקות אלו טעם".

אין ספק בצדקת דבריו. יכולים היו להתחיל הפרק (ו) ב'שישי' אצל ה'פתוחה' שמתאים מאד לסוף ענין. ולא היו מוסיפים לפ"ה רק ג' פסוקים, דהיינו ל"ג, שהוא מאד קרוב לממוצע לפרק בס' דברים.

פסוק י"א פסוק א':

"ואהבת את ה' אלוךך ושמרת משמרתו". אין מקום כאן להתחיל בפרק חדש, שהרי הפרשה מתחילה (פרק י', י"ב) בתביעה המינימאלית של הקב"ה רק לירא אותו ולאהוב אותו, "מכל מה שחטאתם לפניו" (לשון רש"י ד"ה ועתה). ושמירת המצוות והחוקים, אומר הקב"ה, הם

"לטוב לך" (שם פ"ג), והנה שם התחיל הפסוק עם יראה ואח"כ אהבה ["ליראה" ואח"כ "לאהבה אותו"], וכאן מתחיל הפסוק עם אהבה ואח"כ יראה [-"ואהבת" ואח"כ "ושמרת משמרתו"]. וכוונת סמיכות פסוקים אלו הוא ששניהם שווים. ועוד, טוען הרמב"ן שאולי כוונת "ושמרת משמרתו" היא ציווי לשמור כל מה שהקב"ה שומר וזה הרי הופיע בפסוקים הקודמים: הוא שומר גרים, חונן דלים, עושה משפט יתום ואלמנה. וכוונתו הוא כעין מש"כ "לשמור את משמרת ה' אלוך לזכר בדרכיו" (פסוק מ"א, ב-ג).

לפי שתי הבנות האלו בפסוק א' נמצא שיש המשך ישיר עם הפסוקים הקודמים, וא"כ אין כאן מקום לפרק חדש. גם האב"ע טוען שיש קשר ישיר בין סוף פרק הקודם לפסוק א', והוא, שכיון ש"ועתה שמך ה' אלוך ככוכבי השמים לרב" (פסוק האחרון של פרק י'), ממילא חייבים אתם לאהוב אותו כל הימים (פסוק א' של פרק י"א). וא"כ היו צריכים, או להתחיל הפרק החדש למעלה ב'חמישי' (פרק י', י"ב), ואז יכלול פרק י"א ל"ו פסוקים, (ומצאנו בחמשה פרקים בסי דברים יותר מל"ו פסוקים), או לדחות את התחלת פרק י"א עד שישי (שהוא בפרק י"א, י') ואז יהיו רק כ"ג פסוקים בפרק י"א, ופרק י' יכלול ל"א פסוקים. ואין זה משונה בכלל שהרי המספר הממוצע לפרק של סדר דברים הוא כ"ח פסוקים.

❧ פרק י"ג פסוק א':

"את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו". גם כאן אין מקום להתחיל בפרק חדש להתבונן בכוונת התורה. שהרי כוונתה הפשוטה של התורה היא כמו שמבאר הרמב"ן וז"ל בא"ר:

"א"כ אעשה גם אני לשם הנכבד כאשר היו עושים הגוים לאלוהיהם ויטב לפניו, לכן הזהיר לא תעשה כן [לה' אלוךך]. כי הדברים המתועבים לפניו היו עושים לאלוהיהם... וע"כ אמר להלן (פרק י"ג, א') "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם" וגו', להזהיר על מעשה הקרבנות ועבודת המקדש שלא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו וזה ענין הפרשה הזאת באמת".

היוצא מדבריו שהאיסור להוסיף או לגרוע המופיע בפסוק א' שבפרק י"ג משתייך דוקא לנידון הקודם בענין ע"ז, וא"כ יש כאן המשך ישיר לפסוקים הקודמים, ואין שום סיבה להתחיל כאן פרק חדש.

גם האב"ע מנסה להסביר סמיכות פרשת נביא שקר (י"ג, ב) "כי יקום בקרבך נביא" וגו', לפרשה הקודמת של ע"ז. זאת אומרת, שהוא ג"כ הבין כמו הרמב"ן שפסוק א' שבפרק י"ג שייך לענין הקודם, דהיינו, עניני ע"ז, ואין מתחילין כאן בענין חדש.

ויש, אולי מקום לשער, שהסדרן הנוצרי היה לו מגמה השקפתית, ורצה לומר, שנכון שיש כאן איסור לעבוד את אלוים בכל מיני ע"ז הפגאנים של הגוים, אבל אם נביא ינבא שיש לקבל את מנהגי הפולחן הנוצרית, כמו השילוש [אמונה בשיתוף].⁶² הייתי חושב שבזה מצוה לשמוע בקולו. לזה באה התורה ואומרת לנו שגם את זה אסור לשמוע מהנביא, כיון שאסור להוסיף לנו על עבודתנו להקב"ה.

הרב מאיר איש שלום במאמרו "מאמר על חלוקת התורה"⁶³ מבאר, שפרשת: "כי יכרית ה' אלקיך" (דברים י"ב:כ"ט), עד "לעשות הישר בעיני ה'" (י"ז:ט), לפי שיטתו שפרשיות המשנה תורה הן "מטבעות מטבעות מסודרות על סדר עשרת הדברים",⁶⁴ מכוון לדיבור השני "לא יהיה לך", והוא מתלונן בסו"ד "אבל מה שהפסיקו בעני הקפיטולי" את כל הדבר" (י"ג, א'), הוא בורות ודבר מגונה ופלסתר". גם הוא לא היה מרוצה מחלוקתם.

❧ פרק כ"ח פסוק א':

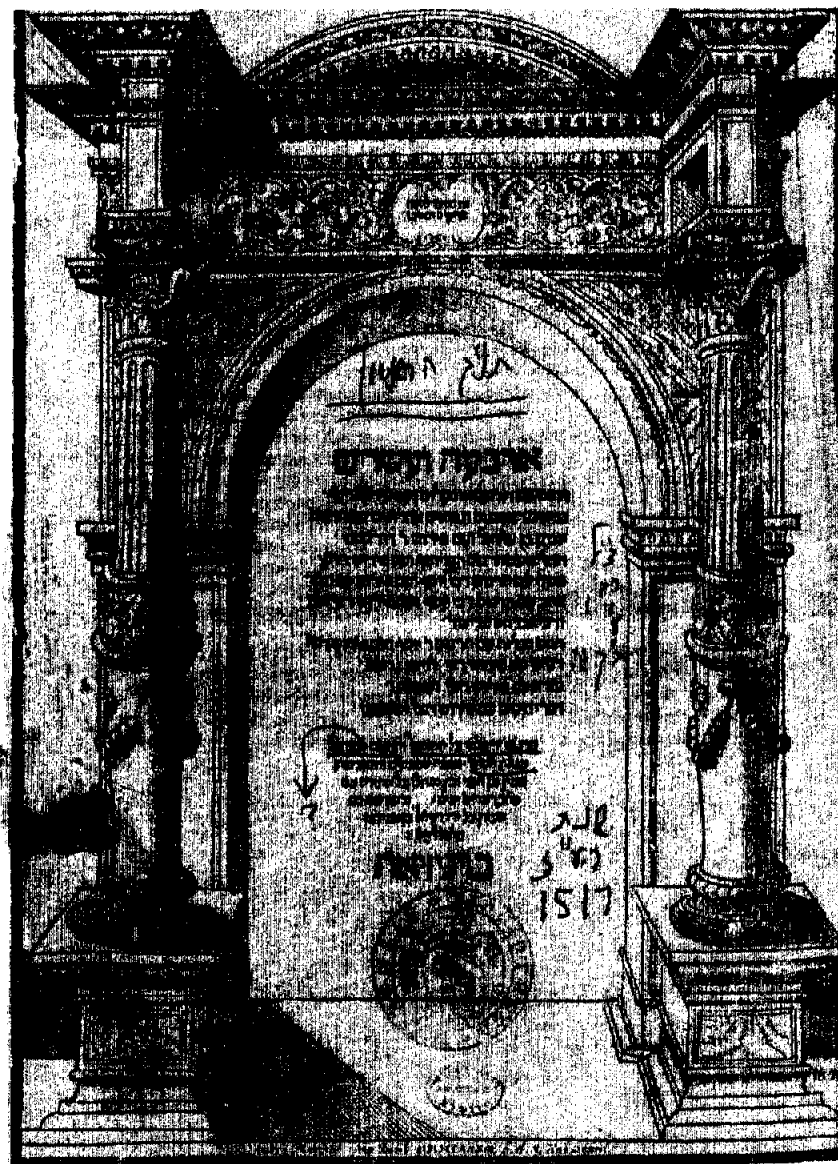
"ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם" וכו'. כדאי להביא ביאורו של רמא"ש (עמ' 109) לפסוק דידן:

62) והרי יש שיטות שגויים אינם מצווים השיתוף; ראה למעלה סוף פר' בהר.

63) ראה מבוא שלנו.

64) הוא טוען שפרשת "אלה המשפטים והחוקים" (דברים י"ב:א), עד "ולתתך עליון.. ולהיותך עם קדוש לה' אלקיך כאשר דיבר" (סוף פרק כ"ח).

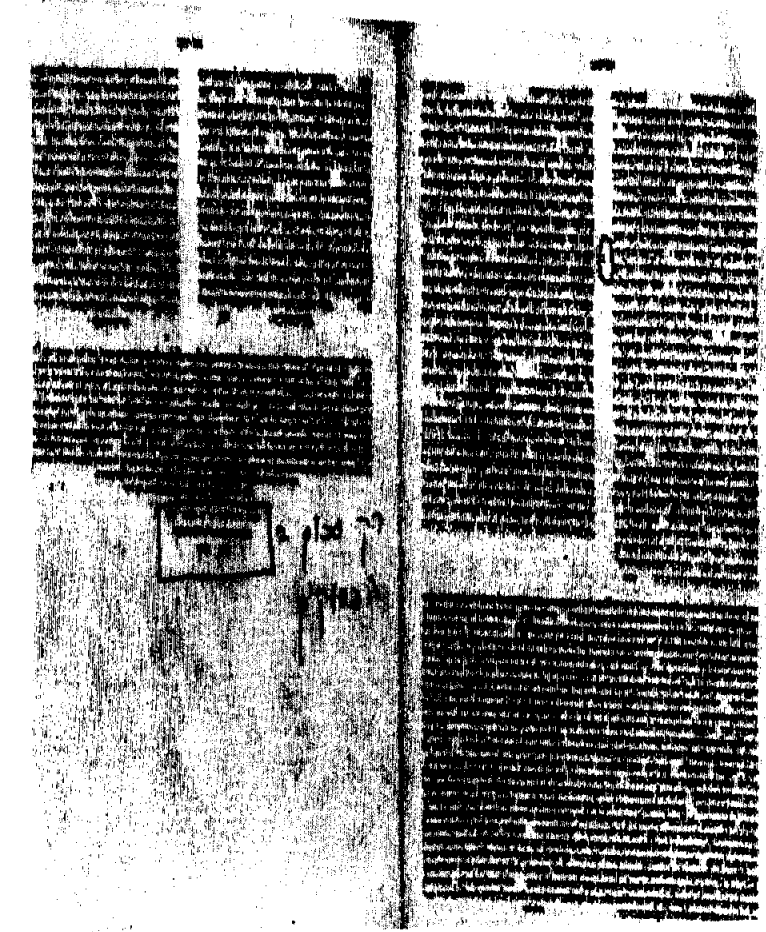
צילומים מדפוסים הראשונים של התנ"ך

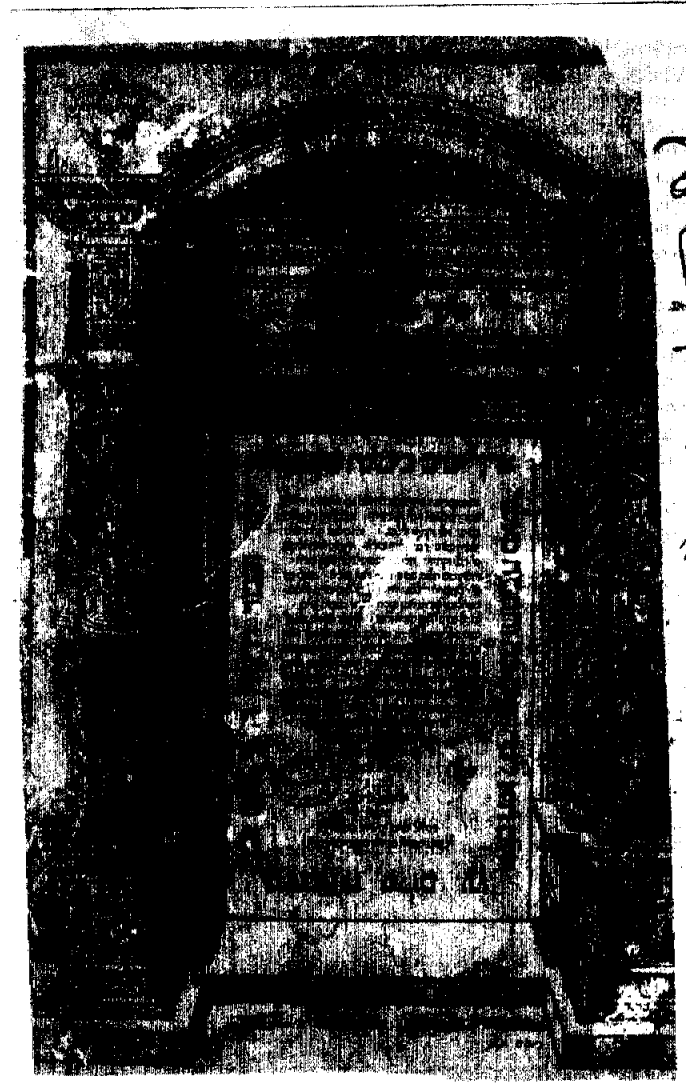
"וטעם הדבר הוא [שיש רק 'סתומה' אחרי פסוק כ"ח:ס"ח, נדר] שבעלי המסורה חברו פסוק "אלה דברי הברית" אל הקודם כדי שלא לעמוד בדבר רע ועשו בסוף פסוק זה ["אלה"] 'פתוחה' וכן עשו בעלי הקאפיטולי ועשו מן "והיה אם שמוע" (פרק כ"ח, א') עד סוף פסוק "אלה דברי הברית" סימן אחד. אמנם פשטות הענין: ענין "אלה דברי הברית" כענין "אלה הדברים אשר דבר משה" והוא נמשך על "ויקרא משה" (פרק כ"ח, א')."

שם רש"י תל' רמ"א / ח"א ח"א

ח"א
ח"א
ח"א

2 RD
Bomberg
TA Aelt
1525-1527
ח"א
ח"א
ח"א

12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534

ס' ק"פ = אלף סדר התורה על פי המספר			ס' ק"פ = אלף סדר התורה על פי המספר		
סדר			סדר		
1	א	א	1	א	א
2	ב	ב	2	ב	ב
3	ג	ג	3	ג	ג
4	ד	ד	4	ד	ד
5	ה	ה	5	ה	ה
6	ו	ו	6	ו	ו
7	ז	ז	7	ז	ז
8	ח	ח	8	ח	ח
9	ט	ט	9	ט	ט
10	י	י	10	י	י
11	יא	יא	11	יא	יא
12	יב	יב	12	יב	יב
13	יג	יג	13	יג	יג
14	יד	יד	14	יד	יד
15	טו	טו	15	טו	טו
16	טז	טז	16	טז	טז
17	יז	יז	17	יז	יז
18	יח	יח	18	יח	יח
19	יט	יט	19	יט	יט
20	כ	כ	20	כ	כ
21	כא	כא	21	כא	כא
22	כב	כב	22	כב	כב
23	כג	כג	23	כג	כג
24	כד	כד	24	כד	כד
25	כה	כה	25	כה	כה
26	כו	כו	26	כו	כו
27	כז	כז	27	כז	כז
28	כח	כח	28	כח	כח
29	כט	כט	29	כט	כט
30	ל	ל	30	ל	ל
31	לא	לא	31	לא	לא
32	לב	לב	32	לב	לב
33	לג	לג	33	לג	לג
34	לד	לד	34	לד	לד
35	לה	לה	35	לה	לה
36	לו	לו	36	לו	לו
37	לז	לז	37	לז	לז
38	לח	לח	38	לח	לח
39	לט	לט	39	לט	לט
40	מ	מ	40	מ	מ
41	מא	מא	41	מא	מא
42	מב	מב	42	מב	מב
43	מג	מג	43	מג	מג
44	מד	מד	44	מד	מד
45	מה	מה	45	מה	מה
46	מו	מו	46	מו	מו
47	מז	מז	47	מז	מז
48	מח	מח	48	מח	מח
49	מט	מט	49	מט	מט
50	נ	נ	50	נ	נ
51	נא	נא	51	נא	נא
52	נב	נב	52	נב	נב
53	נג	נג	53	נג	נג
54	נד	נד	54	נד	נד
55	נה	נה	55	נה	נה
56	נו	נו	56	נו	נו
57	נז	נז	57	נז	נז
58	נח	נח	58	נח	נח
59	נט	נט	59	נט	נט
60	ס	ס	60	ס	ס
61	סא	סא	61	סא	סא
62	סב	סב	62	סב	סב
63	סג	סג	63	סג	סג
64	סד	סד	64	סד	סד
65	סה	סה	65	סה	סה
66	סו	סו	66	סו	סו
67	סז	סז	67	סז	סז
68	סח	סח	68	סח	סח
69	סט	סט	69	סט	סט
70	ע	ע	70	ע	ע
71	עא	עא	71	עא	עא
72	עב	עב	72	עב	עב
73	עג	עג	73	עג	עג
74	עד	עד	74	עד	עד
75	עה	עה	75	עה	עה
76	עו	עו	76	עו	עו
77	עז	עז	77	עז	עז
78	עח	עח	78	עח	עח
79	עט	עט	79	עט	עט
80	פ	פ	80	פ	פ
81	פא	פא	81	פא	פא
82	פב	פב	82	פב	פב
83	פג	פג	83	פג	פג
84	פד	פד	84	פד	פד
85	פה	פה	85	פה	פה
86	פו	פו	86	פו	פו
87	פז	פז	87	פז	פז
88	פח	פח	88	פח	פח
89	פט	פט	89	פט	פט
90	צ	צ	90	צ	צ
91	ца	ца	91	ца	ца
92	צב	צב	92	צב	צב
93	צג	צג	93	צג	צג
94	צד	צד	94	צד	צד
95	צה	צה	95	צה	צה
96	צו	צו	96	צו	צו
97	צז	צז	97	צז	צז
98	צח	צח	98	צח	צח
99	צט	צט	99	צט	צט
100	ק	ק	100	ק	ק
101	קא	קא	101	קא	קא
102	קב	קב	102	קב	קב
103	קג	קג	103	קג	קג
104	קד	קד	104	קד	קד
105	קה	קה	105	קה	קה
106	קו	קו	106	קו	קו
107	קז	קז	107	קז	קז
108	קח	קח	108	קח	קח
109	קט	קט	109	קט	קט
110	ר	ר	110	ר	ר
111	רא	רא	111	רא	רא
112	רב	רב	112	רב	רב
113	רג	רג	113	רג	רג
114	רד	רד	114	רד	רד
115	רה	רה	115	רה	רה
116	רו	רו	116	רו	רו
117	רז	רז	117	רז	רז
118	רח	רח	118	רח	רח
119	רט	רט	119	רט	רט
120	ש	ש	120	ש	ש
121	שא	שא	121	שא	שא
122	שב	שב	122	שב	שב
123	שג	שג	123	שג	שג
124	שד	שד	124	שד	שד
125	שה	שה	125	שה	שה
126	שו	שו	126	שו	שו
127	שז	שז	127	שז	שז
128	שח	שח	128	שח	שח
129	שט	שט	129	שט	שט
130	ת	ת	130	ת	ת
131	תא	תא	131	תא	תא
132	תב	תב	132	תב	תב
133	תג	תג	133	תג	תג
134	תד	תד	134	תד	תד
135	תה	תה	135	תה	תה
136	תו	תו	136	תו	תו
137	תז	תז	137	תז	תז
138	תח	תח	138	תח	תח
139	תט	תט	139	תט	תט
140	י	י	140	י	י
141	יא	יא	141	יא	יא
142	יב	יב	142	יב	יב
143	יג	יג	143	יג	יג
144	יד	יד	144	יד	יד
145	יט	יט	145	יט	יט
146	כ	כ	146	כ	כ
147	כא	כא	147	כא	כא
148	כב	כב	148	כב	כב
149	כג	כג	149	כג	כג
150	כד	כד	150	כד	כד
151	כה	כה	151	כה	כה
152	כו	כו	152	כו	כו
153	כז	כז	153	כז	כז
154	כח	כח	154	כח	כח
155	כט	כט	155	כט	כט
156	ל	ל	156	ל	ל
157	לא	לא	157	לא	לא
158	לב	לב	158	לב	לב
159	לג	לג	159	לג	לג
160	לד	לד	160	לד	לד
161	לה	לה	161	לה	לה
162	לו	לו	162	לו	לו
163	לז	לז	163	לז	לז
164	לח	לח	164	לח	לח
165	לט	לט	165	לט	לט
166	מ	מ	166	מ	מ
167	מא	מא	167	מא	מא
168	מב	מב	168	מב	מב
169	מג	מג	169	מג	מג
170	מד	מד	170	מד	מד
171	מה	מה	171	מה	מה
172	מו	מו	172	מו	מו
173	מז	מז	173	מז	מז
174	מח	מח	174	מח	מח
175	מט	מט	175	מט	מט
176	נ	נ	176	נ	נ
177	נא	נא	177	נא	נא
178	נב	נב	178	נב	נב
179	נג	נג	179	נג	נג
180	נד	נד	180	נד	נד
181	נה	נה	181	נה	נה
182	נו	נו	182	נו	נו
183	נז	נז	183	נז	נז
184	נח	נח	184	נח	נח
185	נט	נט	185	נט	נט
186	ס	ס	186	ס	ס
187	סא	סא	187	סא	סא
188	סב	סב	188	סב	סב
189	סג	סג	189	סג	סג
190	סד	סד	190	סד	סד
191	סה	סה	191	סה	סה
192	סו	סו	192	סו	סו
193	סז	סז	193	סז	סז
194	סח	סח	194	סח	סח
195	סט	סט	195	סט	סט
196	ע	ע	196	ע	ע
197	עא	עא	197	עא	עא
198	עב	עב	198	עב	עב
199	עג	עג	199	עג	עג
200	עד	עד	200	עד	עד

ס' ק"פ = אלף סדר התורה על פי המספר			ס' ק"פ = אלף סדר התורה על פי המספר		
סדר			סדר		
1	א	א	1	א	א
2	ב	ב	2	ב	ב
3	ג	ג	3	ג	ג
4	ד	ד	4	ד	ד
5	ה	ה	5	ה	ה
6	ו	ו	6	ו	ו
7	ז	ז	7	ז	ז
8	ח	ח	8	ח	ח
9	ט	ט	9	ט	ט
10	י	י	10	י	י
11	יא	יא	11	יא	יא
12	יב	יב	12	יב	יב
13	יג	יג	13	יג	יג
14	יד	יד	14	יד	יד
15	טו	טו	15	טו	טו
16	טז	טז	16	טז	טז
17	יז	יז	17	יז	יז
18	יח	יח	18	יח	יח
19	יט	יט	19	יט	יט
20	כ	כ	20	כ	כ
21	כא	כא	21	כא	כא
22	כב	כב	22	כב	כב
23	כג	כג	23	כג	כג
24	כד	כד	24	כד	כד
25	כה	כה	25	כה	כה
26	כו	כו	26	כו	כו
27	כז	כז	27	כז	כז
28	כח	כח	28	כח	כח
29	כט	כט	29	כט	כט
30	ל	ל	30	ל	ל
31	לא	לא	31	לא	לא
32	לב	לב	32	לב	לב
33	לג	לג	33	לג	לג
34	לד	לד	34	לד	לד
35	לה	לה	35	לה	לה
36	לו	לו	36	לו	לו
37	לז	לז	37	לז	לז
38	לח	לח	38	לח	לח
39	לט	לט	39	לט	לט
40	מ	מ	40	מ	מ
41	מא	מא	41	מא	מא
42	מב	מב	42	מב	מב
43	מג	מג	43	מג	מג
44	מד	מד	44	מד	מד
45	מה	מה	45	מה	מה
46	מו	מו	46	מו	מו
47	מז	מז	47	מז	מז
48	מח	מח	48	מח	מח
49	מט	מט	49	מט	מט
50	נ	נ	50	נ	נ
51	נא	נא	51	נא	נא
52	נב	נב	52	נב	נב
53	נג	נג	53	נג	נג
54	נד	נד	54	נד	נד
55	נה	נה	55	נה	נה
56	נו	נו	56	נו	נו
57	נז	נז	57	נז	נז
58	נח	נח	58	נח	נח
59	נט	נט	59	נט	נט
60	ס	ס	60	ס	ס
61	סא	סא	61	סא	סא
62	סב	סב	62	סב	סב
63	סג	סג	63	סג	סג
64	סד	סד	64	סד	סד
65	סה	סה	65	סה	סה

